

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Галицько-Волинська держава в період боротьби за владу (1205-
1245 рр.)**

Студентка II курсу, групи СОІ(з)-2м
Спеціальності 014 Середня освіта
(Історія)

Ковальчук Наталія Василівна

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Дрогомирецька Людмила Романівна

Рецензент:

кандидат історичних наук, професор

Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

На основі опрацьованих джерельних та історіографічних матеріалів у дипломній роботі охарактеризовано боротьбу за владу в Галицько-Волинській державі у 1205-1245 рр. Висвітлено участь боярства у боротьбі за владу та перший на Русі випадок короткотривалого князювання боярина. Охарактеризовано безперервне втручання іноземних династій Угорського королівства та Польського князівства у внутрішні справи Галицько-Волинської держави. Розкрито перебування на княжому престолі в державі Романовичів представників інших князівств Південно-Західної Русі. Охарактеризовано енергійну боротьбу Данила та Василька Романовичів за батьківську спадщину, а також остаточний розгром зовнішніх ворогів та приборкання боярського сепаратизму. Висвітлено методи, форми та прийоми для кращого вивчення учнями інформації про боротьбу Данила Романовича за відновлення єдності Галицько-Волинського князівства протягом 1205-1245 рр.

Ключові слова: Галицько-Волинська держава, феодална війна, “велика смута”, опозиція, Данило та Василько Романовичі.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Стан наукової розробки проблеми	7
1.2. Джерельна база дослідження	12
РОЗДІЛ 2. БОРОТЬБА ЗА СПАДЩИНУ РОМАНА МСТИСЛАВИЧА У 1205- 1238 рр.	17
2.1. Боярська сму́та на початку XIII ст.: причини, учасники, претензії на владу.....	17
2.2. Боротьба Романовичів за батьківську спадщину внутрішня і зовнішня опозиція	29
РОЗДІЛ 3. ПІДНЕСЕННЯ МІЖНАРОДНОГО АВТОРИТЕТУ ДЕРЖАВИ РОМАНОВИЧІВ І БОРОТЬБА З ПОЛІТИЧНИМИ КОНКУРЕНТАМИ У 1238- 1245 рр.	51
3.1. Розширення державних кордонів і зовнішня політика Данила Романовича в 1238-1241 рр.....	51
3.2. Приборкання боярського сепаратизму та розгром Данилом Романовичем об'єднаної іноземної опозиції	56
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	63
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Створена у 1199 р. волинським князем Романом Мстиславичем за допомогою військової сили та консолідована за неповних шість років правління князя, об'єднана Галицько-Волинська держава впливала не тільки на політичний розвиток Русі, а й усієї Центрально-Східної Європи. Після загибелі Романа Мстиславовича у 1205 р. розпочався період “великої смуги”, головним змістом якого стало протистояння між численними претендентами на спадщину Романа Мстиславовича з числа руських князів, угорських та польських володарів за активного сприяння галицького боярства. Об'єктивне висвітлення і осмислення боротьби за владу у Галицько-Волинській державі 1205-1245 рр. є актуальним завданням, що має важливе науково-теоретичне і прикладне значення.

Вивчення історії українського державотворення є ваговою складовою шкільної історичної освіти, що підсилює актуальність теми дипломної роботи.

Об'єктом дослідження виступає боротьба за владу в Галицько-Волинській державі.

Предметом дослідження є боротьба Данила і Василька Романовичів з внутрішньою та зовнішньою опозицією за повернення батьківської спадщини і відновлення єдності Галицько-Волинської держави.

Мета дослідження полягає у всебічному висвітленні історії Галицько-Волинської держави у 1205-1245 рр. та виробленні методичних рекомендацій щодо вивчення даної проблеми у школі.

Відповідно до мети ставимо перед собою наступні **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми, оцінити евристичний потенціал історіографічної та джерельної основи вивчення;
- охарактеризувати роль бояр у політичному житті Галицько-Волинської держави;
- показати безперервне втручання у внутрішні справи західноруських земель сусідніх держав — Угорщини та Польщі;

- розглянути правління князів з інших руських князівств в Галицько-Волинській державі;
- охарактеризувати енергійну боротьбу Данила і Василька Романовичів за батьківську спадщину;
- розглянути методи, форми та прийоми вивчення історії Галицько-Волинської держави досліджуваного періоду у школі.

Хронологічні рамки охоплюють період першої половини XIII ст., а саме 1205-1245 рр. Нижня межа роботи – 1205 р., зумовлена смертю Романа Мстиславовича, яка призвела до початку нового етапу історії Галицько-Волинської держави. Верхньою межею є 1245 р., коли відбулася битва під Ярославом, яка остаточно вирішила боротьбу за Галицько-Волинську державу.

Географічні межі дослідження окреслюють територію Галицько-Волинської держави.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувались такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз джерельної бази та методичної літератури з проблеми дослідження, що дало змогу визначити основні підходи до формування понять та їх засвоєння у процесі вивчення історії України; вивчення педагогічного досвіду засвоєння понять на уроках історії в закладах середньої освіти; методичне моделювання процесу формування історичних понять у процесі навчання історії; якісний і кількісний аналіз його результатів.

Наукова новизна зумовлена поставленими завданнями, а саме доповнено відомості щодо перебігу подій в період боротьби за спадщину Романа Мстиславовича, а також вироблено методичні рекомендації щодо методів, форм та прийомів, які можна використати в шкільній освіті під час вивчення даної теми.

Практичне значення отриманих результатів. Опрацьований та систематизований матеріал може бути використаним при підготовці до занять з історії України у закладах освіти, зокрема, вчителі історії зможуть використати фактичний матеріал та методичні рекомендації, відображені у дипломній роботі, для уроків історії України у школі.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (84 позиції) та додатків (11). Загальний обсяг роботи – 103 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Галицько-Волинська держава після ослаблення та роздроблення Київської Русі стала її політичною та культурною наступницею. На думку відомого українського історика М. Грушевського, саме Галицько-Волинська держава, залишалася головним джерелом української державності та культури, виробленої київською добою. Образ «багатого Волиня – червоного Галича» зберігся у старовинних літописах, історичних джерелах, народних переказах [31, с. 25].

Як слушно зауважив Д. Дорошенко, Галицько-Волинська держава стала могутньою державою на території України [84, с. 162]. Важко з цими словами не погодитись, оскільки за правління Романа Мстиславовича, Данила Романовича та його нащадків Галицько-Волинська держава стала могутньою державою, як і в минулому Київська Русь та була на рівні з іншими європейськими державами.

Починаючи з XIX ст. і до сьогодні українські вчені приділяли значну увагу історії Галицько-Волинської держави. Історичні напрацювання з обраної нами теми дослідження можна умовно поділити на кілька груп. До першої групи відносимо праці дослідників XIX – початку XX ст., до другої – праці істориків радянської доби; третю групу складають праці істориків української діаспори, а четверту групу – праці сучасних українських дослідників і окремо слід розглядати науковий доробок іноземних дослідників.

Одним із перших звернувся до історії Галицько-Волинської держави український історик Денис Зубрицький (1777-1862), який у 1852-1855 рр. опублікував наукову розвідку з історії Галицько-Руського князівства, в якій детально описано політичний розвиток князівства до 1337 р. [36].

У 1863 р. у Львові було видано працю І. Шараневича (1829-1901) «Історія Галицько-Волинської Русі з найдавніших часів до року 1453» [66]. Як

ззначають інші вчені, І. Шараневич почав збирати та публікувати інформацію про історію княжого Галича, отриману за результатами археологічних досліджень, які сам здійснював [84, с. 158].

У працях А. Петрушевича (1878–1958) є цікаві відомості щодо топографії давнього Галича, а також опубліковано грамоти наступників Данила Романовича та Івана Берладника [84, с. 158].

Багато уваги державності часів Галицько-Волинської держави приділив Михайло Грушевський. У 3-му томі “Історії України-Русі” історик стверджував, що після розпаду Київської держави всі традиції великодержавної політики переходять до Галицько-Волинської Русі. Причини опозиційного ставлення бояр до старшого Романовича розкрив М. Грушевський, зауважиши, що бояри бачили в Данилові князя, який може зламати їхню силу, як тільки утвердиться, і це буде нескладно, оскільки прості люди були прихильні до Данила [31, с.140].

Вивченням політичних інтересів кожної суспільної верстви Галицько-Волинського князівства займався учень М. Грушевського М. Кордуба, який зауважив велику економічну силу боярства, яка і стала однією з претензій на владу та боротьбу з князями. Дослідник стверджує, що бояри ставились до народу з неприязню, оскільки їхні інтереси не переплітались [40, с. 3,10].

Радянська історіографія досліджуваної нами проблеми характеризується незначною кількістю праць і доволі упередженим ставленням щодо висвітлення державно-політичних процесів в українських землях середньовічної доби. 1950 р. вийшла друком праця радянського історика В.Пашуто “Очерки по истории Галицко-Волынской Руси”, яка в першу чергу цікава глибоким аналізом Іпатіївського і Галицько-Волинського літописів. Пашуто В. охарактеризував політичний розвиток Галицько-Волинської держави, в т.ч. описав боротьбу за владу після смерті Романа Мстиславича. Водночас, Пашуто В. розкритикував погляди М.Грушевського щодо значення Галицько-Волинської держави як спадкоємиці Київської Русі, тенденційно розглянув проблему ролі Галицько-Волинської держави у політичному житті Русі періоду

удільного дроблення, наголосивши, що найсильнішим і найвпливовішим князівством цієї доби було Володимиро-Суздальське [56]. У працях радянських істориків Б.Рибакова [62], Л.Черепніна [64-65] та ін. досліджувана нами проблема не знайшла належного відображення. Події у галицьких і волинських землях у працях згаданих авторів згадуються опосередковано, здебільшого у зв'язку з подіями, що мали загальноруське значення.

Історії Галицько-Волинської держави присвячена монографія І.Крип'якевича, яка стала результатом його багаторічних досліджень з історії української державності і в якій науковець увів до наукового обігу низку до того часу невикористовуваних або мало використовуваних джерел. Ця монографія довгий час була невідома українським читачам, хоча її рукописний варіант було завершено ще у 1957 р. Друком монографія вийшла тільки у 1984 р., вже після смерті автора, оскільки І. Крип'якевич за життя не погоджувався на редагування своєї праці відповідно до ідеологічних радянських штампів [49]. Тільки у 1999 р. побачив світ первинний авторський варіант монографії історика [48]. У книзі розглядаються політичні процеси, що відбувалися в Галичині та на Волині в добу середньовіччя. Особливо цінні зауваження автора щодо боротьби княжої влади за об'єднання галицьких і волинських земель та висновки про міжнародне значення Галицько-Волинської держави.

Галицько-Волинській державі у 1205-1245 рр. приділили увагу ціла низка сучасних українських істориків. Над численними дискусійними питаннями, пов'язаними з історією Галицько-Волинської держави досліджуваної нами доби працював М.Котляр. У своїй праці "Галицько-Волинська Русь" він виокремив основні етапи розвитку Галицько-Волинської держави, детально висвітлив хід історичного процесу, в т.ч. охарактеризував події 1205-1245 рр., акцентував увагу на головних історичних постатях цієї доби [45]. Окрема монографія М.Котляра є життєписом галицько-волинського князя Данила Романовича [46].

Вагомим є внесок у вивчення історії Галицько-Волинської держави О.Головка. У статті "Галич і Галицька земля у політиці князів Придніпровської та Північної Русі (кінець XII-кінець 30-х років XIII ст.)" історик наголошує, що

після смерті Романа Мстиславича далася взнаки невирішеність питання престолонаслідування. У статті розглядається боротьба за галицькі землі між володарями Київщини, Чернігівщини, Галичини та Волині [23].

У монографії О. Головка “Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя” детально висвітлюються всі обставини сорокарічної боротьби Романовичів за батьківську спадщину; простежується не лише політична, а й військова та економічна діяльність Данила Романовича [24].

Історія укладення Спішської угоди між угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешком Бялим щодо підкорення Галицької землі та участь у реалізації цієї домовленості римського папи Інокентія III висвітлена у статті О.Головка “Спішська угода 1214 р. угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка Бялого та її наслідки” [27].

А.Петрик у своїх працях головну увагу зосередив на вивченні родоводу галицьких бояр та їх ролі в суспільному житті княжого Галича [57-60].

Монографія М. Волощука “«Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції” розкриває питання русько-угорських взаємовідносин, в яких важливу роль відігравали галицькі бояри [17]. Тісно переплетеною з Угорським королівством була діяльність галицького боярина Володислава Кормильчича, що відображено в окремих статтях М.Волощука [16-18].

Маловідомим або дискусійним питанням з історії Галицько-Волинської держави приділив увагу львівський історик Леонтій Войтович. Серед головних причин гострого протистояння між Романовичами і галицькими боярами він називає відсутність у Романа Мстиславича легітимного права на галицький стіл, без яких його дії розцінювалися сучасниками як узурпація влади в обхід законних спадкоємців – онуків Ярослава Осмомисла: чернігівських князів Ігоревичів і Мстислава Удатного. Л. Войтович слушно наголошує, що в руських князівствах діяла певна система успадкування влади і без врахування цього факту не можна зрозуміти всіх складних перипетій політичної боротьби в

Галицько-Волинській державі, зокрема, впертого небажання галицьких бояр приймати Романа Мстиславовича і його нащадків [13].

Монографія Л. Войтовича “Галич у політичному житті Європи X–XIV ст.” присвячена висвітленню стосунків Галицько-Волинської держави з Візантією, Угорським королівством, польськими князівствами, Литвою та німецькими державами в XI–XIV століттях. У роботі використані європейські хроніки та інші джерела, які для дослідження цієї теми раніше не залучалися, а також праці угорських, польських, чеських та інших зарубіжних істориків, включаючи найновіші дослідження [15].

Біографічним нарисом, присвяченим Данилові Романовичу, є монографія польського історика Даріуша Домбровського [67]. Монографія цікава тим, що автор не тільки змалював родинну належність Данила Романовича в середовищі Рюриковичів, а й на тлі звязків з династіями П’ястів, Арпадів, володарями скандинавського світу, німецьких земель. У монграфії відтворено особисті риси Данила Романовича, виховання, ерудицію, релігійні почуття. Історик змодельював картину впливу на Данила Романовича представників світської і церковної знаті, серед них – боярства Галицької й Волинської земель, митрополита Кирила, єпископів, тощо.

Зовнішній політиці Галицько-Волинської держави у 1199-1264 рр. присвячена монографія професора Ягеллонського університету В.Нагірного [68].

Грунтовно над проблематикою державно-політичного розвитку Галицько-Волинської держави працює російський історик О.Майоров [53-54].

Отже, дослідження з історії Галицько-Волинської держави, проведені істориками в останні десятиліття, формують новий погляд на розвиток державних процесів у регіоні. Кожний з науковців, праці яких використано при підготовці дипломного дослідження, збагатив історичні знання новими відомостями про історичний розвиток Галицько-Волинської держави. Сучасний стан наукового вивчення проблеми дозволяє продовжити дослідження цієї теми, зосередивши зусилля на узагальненні і осмисленні різних аспектів

історичного минулого Галицько-Волинської держави, що має практичне значення для розуміння історії краю.

1.2 Джерельна база дослідження

Основу джерельної бази роботи складають руські літописи та іноземні історичні хроніки.

Одним з головним джерел до вивчення досліджуваної нами теми є Галицько-Волинський літопис. Складовими літопису стали правові документи – акти, грамоти, уривки з історичних творів, воєнні повісті, епізоди з інших літописів, донесення послів тощо. Наявність широкої джерельної бази, елементи аналізу історичних подій свідчить про вищий, у порівнянні з часом Київської Русі, рівень розвитку наукових знань [55, с. 24].

Пам'ятка виявлена російським істориком М.Карамзіним у 1809 р. як заключна частина Іпатіївського списку XV ст. Карамзіну належить чимало цінних спостережень над текстом ізводу, він першим помітив, що хронологічна сітка (так само, як і розбиття на порічні статті) була пізніше незграбно, з великими похибками припасована до Іпатіївського списку. Карамзіним було знайдено і другий список Галицько-Волинського літопису – Хлебниковський XVI ст. Цей список вважається основним, усі інші відомі сьогодні науці шість списків Галицько-Волинського літопису, у т. ч. й Іпатіївський, беруть початок саме від нього [42, с. 96].

Учені не раз відзначали несхожість Галицько-Волинського літопису з іншими традиційними літописами в тому, що його склали не за роками. У найсправнішому списку – Хлебниковському – відсутня хронологічна сітка, немає порічних статей. Роки на полях проставлені лише в Іпатіївському списку, причому помилково. Так, оскільки Київський літопис, що в Іпатіївському списку передує Галицько-Волинському літопису, завершувався 1200 роком, складач Іпатіївського зводу поставив першим роком Галицько-Волинський літопис 1201 р., тоді як описані під тим роком події відбувалися 1205 р. Звідси збій майже у всіх датах Іпатіївського списку на 4–5 років. На думку

дослідників, хронологічна сітка з'явилася в Іпатіївському списку Галицько-Волинського літопису лише в XIV ст. [42, с. 96]. Внести до Галицько-Волинського літопису хронологію подій свого часу намагалися І.Шараневич, М.Дашкевич, проте завершити цю нелегку справу зміг М. Грушевський [30].

Як відомо, Галицько-Волинський літопис ділиться на дві неоднакових за обсягом і різних за характером частини: Галицька частина обривається на розповіді про похід монгольського воєводи Бурундая на Литву в серед. 1258 р., Волинська частина, доведена до межі 1289–1290, її початок (так само, як початок Галицької частини) втрачено.

Перша частина, яку називають зведенням Данила Галицького, була створена в середині XIII століття. Дана частина була укладена в місті Холмі, яка обґрунтовувала те, що Галицько-Волинська держава стала спадкоємницею Київської Русі. Варто зазначити, що холмський літописець переробив Київський зведення, яке було у «Повісті минулих літ», а також Київський літопис, події яких були доведені до 40-х років XIII ст.[38].

Літопис створювався під керівництвом довірених осіб Данила Галицького, а саме холмського єпископа Івана та печатника Кирила. Як зазначає А. Генсьорський, літописцем міг бути один з представників боярської верхівки, а саме Діонісій Павлович, який довів літопис 1260 року [22].

Варто зазначити, що в літописі Данила немає багато церковних виразів, ніж в тих літописах які писались при монастирях. Автор літопису є представником вірних Данилу Романовичу бояр і боярського війська. Центром його уваги є боротьба з ворожими для князя боярами та зовнішніми ворогами, а саме Угорським королівством та Польським князівством. Літописець подає біографію Данила Галицького, прославляє його подвиги та дружини [38].

В тексті літописа є витяги візантійських хронік Іоанна Малали Амартола, «Александрії» про що свідчить те, що упорядник даного літопису був досить освіченою людиною. Також даний автор описує в літописі прислів'я, наприклад «Един камень много горьнцев избивает» [38].

Також в даному літописі Данила досить часто зустрічаються такі слова як «Русь», «руський звичай» показавши таким чином Данила Галицького як наступником князів Київської Русі, а міста Галич та Холм «другим Києвом» [38].

Грунтовні дослідження джерел і структури Галицько-Волинського літопису почалися лише в 40-х рр. 20 ст. Цікавими й корисними для науки є дослідження Галицько-Волинського літопису, здійснені львівським лінгвістом А.Генсьорським. На його думку, над створенням Галицько-Волинського літопису працювало не менше п'яти редакторів. А. Генсьорський під час аналізу мови літопису виділяє такі редакції: 1) починаючи з 1201 р. по 1234 р. включно; 2) редакція протягом 1285-1286 рр. 3) редакція до 1289 р.; 4) редакція до 1266 р.; 5) остання редакція до 1292 р. [22]. Авторами різних редакцій Галицько-Волинського літопису називали: володимирського єпископа Євстигнея, турівського єпископа Марка, волинського писця Федорця та ін.

На думку М.Котляра, існують підстави відмовитися від погляду на цей ізвод як на низку порічних статей, потім об'єднаних й опрацьованих складачами і редакторами. Перед нами - структурно досконалий історико-літературний твір, що розкриває історію краю та всієї Південно-Західної Русі, який складається з окремих великих і малих повістей, оброблених і об'єднаних пізнішими укладачами й редакторами [42, с.97].

Галицько-Волинський літопис проливає світло на стосунки руських князів між собою, а також з Угорщиною, Польщею, Австрією, Німеччиною, Литвою, Чехією, землею ятвягів. Ідейна спрямованість Галицько-Волинського літопису проступає чи не на кожній сторінці. Складачі з редактором твору підносять і пропагують ідею сильної князівської влади, що здатна приборкати боярську опозицію та захистити народ від зовнішнього ворога, гнівно картають і викривають жадібних і зрадливих бояр, які задля досягнення власних цілей, не вагаючись, кидали Галицько-Волинську Русь у руки іноземних поневолювачів.

Основна ідея літопису полягає в обґрунтуванні того, що князь Галицько-Волинської держави має повне право розпоряджатись всією Південною Руссю,

а також в нього є повне право на володіння Києвом, яке до цього часу було столицею Київської Русі. За своїм змістом Галицько-Волинський літопис описує події у таких містах як Галич, Володимир, Перемишль, Луцьк, Холм, Дорогочин та багато інших міст. Оскільки редактори, які уклали даний літопис використали багато матеріалу які були зроблені в цих містах при монастирях, князівських дворах, а також свідченнях очевидців [55, с. 27].

Автори Галицько-Волинського літопису є виразними прихильниками князівської влади, та засуджували боротьбу боярського прошарку населення з князівською владою. Також літописці виправдовують політику Романа Мстиславовича та його сина Данила Галицького щодо боярства, яке переступало всі межі. Сформована ідея єдності Русі та її оборона від зовнішніх ворогів.

Також літописці виступають за інтереси соціальних верств населення в Галицько-Волинському князівстві, на які опиралась князівська влада в боротьбі із бунтівними боярами і не тільки. В літописі згадується що в 1241 р. (однак дата може бути недостовірною) Данило Романович досить жорстоко розправився над міським населенням, які йому не підкорились, військо займалось грабунками, а відомого співця Митуса було страчено, який як зазначає літопис «за гордість не хотів служити Данилу Романовичу» [55, с. 27-28].

Варто зазначити, що Галицько-Волинський літопис пронизаний патріотичним духом, відданості своїй землі. У військових оповідання звучить сила та бадьорість з якою військові угруповання виступали проти монголотатар, угорськими та польськими загарбниками, лицарями орденів [55, с. 28].

Також інформацію про відносини між Польським князівством та Галицько-Волинською державою в даний період показано у хроніці польського хроніста Яна Длугоша [5]. Це історія Польщі, доведена до 1480 р., в 12 книгах латинською мовою. У «Хроніці Длугоша» використані різні літописи Східної Європи, матеріали державних і церковних архівів, польські, чеські і угорські хроніки, руські і литовські літописи. Вона вважається вершиною польської

середньовічної історіографії. Його праця містить численні відомості про історію України, бо для написання історії польського королівства Ян Длугош використовував навіть такі руські літописні пам'ятки, що не дійшли до наших днів («Київський літописний звід», «Перемишльський єпископський звід» та інші). На працю Яна Длугоша посилалися часто українські письменники XVII століття.

Деякі важливі свідчення про відносини Галицько-Волинської держави та Угорського королівства можна знайти у хроніках, в документах угорської канцелярії, які створювались при королівському дворі. [24, с. 21].

Джерельна база дипломної роботи, на нашу думку, дозволяє висвітлити події, пов'язані з історією Галицько-Волинської держави у 1205-1245 рр.

РОЗДІЛ 2

БОРОТЬБА ЗА СПАДЩИНУ РОМАНА МСТИСЛАВИЧА у 1205-1238 рр.

2.1. Боярська сму́та на початку XIII ст.: причини, учасники, претензії на владу

Смерть Романа стала початком тривалої смути. Галицько-Волинське - князівство розпалося на дрібні вотчини, посилювалися боярські міжусобиці. Керівники Польщі та Угорщини почали вплутуватися у внутрішні суперечки між боярами та князями, внаслідок чого розпочалась 40-річна боротьба за престол.

З Галицько-Волинського літопису дізнаємось, що під поняттям “бояри” розуміється соціальний прошарок населення, який відрізняється від селян і міського населення. “Вся земля була спустошена: боярин пограбував боярин, смерд смердів, місто міста, щоб не зосталось жодного села, яке б не було спустошене” [2]. Зростання економічного потенціалу бояр спонукало їх виступати проти князів у Галицько-Волинській державі та інших князівствах [44, с. 29].

Зростання ролі бояр як керівної верстви супроводжувалося збільшенням землі, золота і срібла, різних коштовностей. Згадки в письменствах XII ст. розповідають про перехід бояр як у великих, так і в середніх землевласників. Саме після цього поняття “боярин” починає означати багатих і відомих людей, а з часом використовується для означення панівної верхівки населення, здатної утримувати велику кількість озброєних людей [44, с. 122].

Після смерті Романа Мстиславовича (1205 р.) у літописах почали з'являтися імена та великі роди боярської верхівки, яка почала відігравати важливу роль у суспільно-політичному розвитку держави. Під 1205 р. маємо згадку в Галицько-Волинському літописі про рід Кормильчичів, представником якого був Володислав, який міг походити від Ярослава Осмомисла або від Володимира Ярославовича. Є згадка і про брата

Володислава, але його ім'я в літописі не згадується [60, с.116]. Історик І. Шараневич вважає, що братами Володислава були Яволод і Ярополк, оскільки вони були шанувальниками політичних дій Володислава [66, с. 73].

У Галицько-Волинському літописі згадується ще один рід Арбузовичів, які тримали городища Пліснесько та Молибогочи. До цього роду міг належати і Пилип з Вишні. Також названо їх кількість – 27 осіб [60, с. 116].

До числа галицьких бояр, які активно впливали на суспільно-політичні процеси періоду феодальної війни 1205-1238 рр., на основі літописних свідчень А.Петрик відносить Судислава Ілліча, Гліба Потковича, Володислава Юрійовича, Судислава Бернатовича, Гліба Судиславовича, Михалка Глібовича, Ростислава Юрійовича, Лазара Домажирця, Дем'яна, Вишату та Дмитра. На думку А.Петрика, Судислав Бернатович був сином Бернарда, який походив із відомих угорських діячів, близьких до Софії (матері Ярослава Осмомисла), оскільки вона була донькою угорського короля. Підтвердженням цієї гіпотези є те, що воєвода Фільний був зятем Судислава. Доброслав Судич з'являється в літописі під 1234 р., а Судислав Бернатович зникає з політичної арени [60, с. 117].

Ще один великий боярський рід належав Володиславу Юрійовичу, батько якого був убитий у 1209 р. княжою династією Ігоровичів. Цей боярський рід проводив незалежну політику, через що прихильники Данила Романовича називали його «невірним». Володислав Юрійович підтримував політичного противника Данила Романовича – Ростислава Михайловича, отримав від нього посаду тисяцького, у 1245 р. загинув у битві під Ярославом [60, с. 118].

Серед волинських бояр, які підтримували у боротьбі за повернення батьківської спадщини Данила та Василька Романовичів, відомі Юрій Домажирич. На думку В. Пашуто, походження прізвища Домажиричі походить від того, що носії цього роду виконували відповідальні функції при князях [56, с. 144]. Прихильником династії Романовичів був і волинський боярин Іван Михалкович [60, с. 119]. Давид Вишатич постійно виконував накази Данила та Василька Романовичів. А от його теща (вдова годувальника Нездила) була

прихильницею боярина Судислава Бертатовича. М. Грушевський висуває гіпотезу, що вона могла бути матір'ю Судислава Бернатовича та боярина Кормильчича [60, с. 119].

Впливовим у політичному житті княжого Галича був рід Дядьків (Детьків). Початок цього роду, на думку А. Петрика, слід пов'язувати з волинським боярином Мирославом, який 1205 р. виконував доручення княгині Ганни щодо перемовин з малопольським князем Лешком Бялим [60, с. 120]. Як зазначає І. Крип'якевич, літописці писали «дядька» з малої літери, очевидно, маючи на увазі те, що ці бояри виховували княжичів, але варто враховувати, що Дядько – це прізвище боярського роду [49]. Можна також припустити, що воєвода Дмитро Детько, який у 1340 р. очолив боярську оліхаргічну республіку, міг походити з роду Дядьків.

Варто зазначити, що Галицько-Волинський літопис показує галицьких бояр як політичну еліту, називаючи їх поіменно та ретельно стежачи за їхньою участю в суспільно-політичному розвитку. Донині залишається дискусійним питання про чисельність бояр та їхніх родин. Літопис дає нам відомості про знищення династією Ігоровичів 500 великих і малих бояр, а інша група бояр втекла. Історик М. Кордуба зазначає, що в першій третині XIII ст. чисельність боярської верстви становила близько двох тисяч осіб [40, с. 30].

Щодо середнього віку бояр, то сьогодні важко сказати, оскільки в літописах немає даних про народження самих бояр та їхній вік. А про загибель бояр ми дізнаємося з опису битв (у 1231 р. Шельв загинув під Перемишлем, у битві під Шумськом у 1232 р. загинули бояри Степан, Мойсій, Юрій Янович і Ростислав Юрійович) [59, с. 41].

Шлюбна політика бояр до кінця не з'ясована, але є припущення, що шлюби бояр відбувалися з політичних інтересів. Варто відзначити той факт, що родинні зв'язки використовувалися для нормалізації або зміцнення відносин з представниками інших боярських родів, для економічного збагачення. Єдиною причиною неможливості укладення шлюбу була релігія, оскільки політичні та економічні вигоди не завжди збігалися. Бояри на території Галичини часто

мали родинні зв'язки з угорськими феодалами. Судислав Бернатович був одружений з дочкою угорського воєначальника Філі, після чого його становище в колі проугорських бояр посилювалося. Існують також припущення, що укладалися шлюби з представниками бояр інших українських князівств [59, с. 42].

Бояри поділялися на різні групи. У літописі бояри згадуються, як: “старі” і “молоді”, а також “луччі”, “великі” і “нарочні”. Саме ці назви розкривають боярство як еліту, що мала вплив і владу на певних територіях. У кожному регіоні були «великі» бояри, які очолювали як дрібних, так і малоземельних бояр. В'ячеслав Товстий був відомим боярином на Волині, Володислав, Судислав, Доброслав та інші були відомими боярами на галицьких землях [1].

Посилення впливу бояр на території Прикарпаття зумовлювалося деякими особливостями. По-перше, і Галицьке, і Волинське князівства були розташовані далеко від Києва, і київська адміністрація не мала великого впливу на цих територіях. Наприкінці XI ст. тут з'являється своя місцева князівська династія, яка не мала потужного впливу в управлінні князівством. Внаслідок цього починають виникати політичні угруповання бояр, які починають диктувати права не лише населенню, а й князівській владі [24, с. 265].

Будучи панівним прошарком населення, галицькі бояри мали можливість впливати на політику князів, виконуючи важливі державні справи, і водночас володіючи великими землеволодіннями та управляючи ними, прагнули забезпечити при владі лояльних до себе князів. Щоб зберегти своє панівне становище, бояри маніпулювали князями, запрошуючи їх на галицький престол, або проганяючи, коли князі не враховували настроїв і вимог боярства. Як, наприклад, було у 1208 р., коли галицькі бояри розсварили Ігоревичів, внаслідок чого ті втратили владу [49].

Становище волинських та галицьких бояр щодо землеволодіння було дещо відмінним, і саме це по-різному впливало на внутрішню політику князів у князівстві [24, с. 165]. Волинська аристократія завжди переходила разом із князем за підтримкою з однієї території на іншу, отримуючи за це певні

привілеї [59, с. 47]. А галицькі бояри могли утримувати війська на своїх землях [44, с. 165].

Як справедливо зауважує С. Пашин, який називав галицьких бояр “правителями без підвладних земель і полководцями без війська”, мав на увазі, що бояри управляють не своїми, а ввіреними князем волостями та військом [49].

Історик А. Петрик зазначає, що до складу власних володінь галицьких і волинських бояр, крім сіл, могли входити також монастирі та міста. Не менш важливі позаземні доходи, які склалися з права збирати податки, контролювати торговельні шляхи та охороняти склади. Ще одним джерелом прибутку для збагачення боярської верхівки були розбої та війни [58, с. 165].

Земельні володіння галицьких і волинських бояр переходили або у спадок, або в дар від князів. Боярин Володислав Кормильчич у своїй промові до перемишльських бояр говорив: “Інші чужинці заволоділи вашою отчиною, чи хочете ви за них душу покласти?” [2]. Іншим боярином, який успадкував землю, є Жирослав, який “потеряв батьківщину” [2]. Отже, землі і Володислава, і Жирослава були успадковані.

Князі також дарували землі боярам. Коли Данило Романович завоював Галич, як свідчить Галицько-Волинський літопис, “роздавав городи боярам і воєводам” [2]. Іншим князем, який роздавав землі боярам, був Мстислав Мстиславович: “привели Судислава до Мстислава і знову обійняли його ноги і обіцяли йому бути холопами. Мстислав повірив його словам, зробив йому велику честь і дав йому Звенигород” [2]. Як зазначає дослідник Л. Черепнін, “ймовірно, бояри та княжі мужі служили переважно з вотчин. Про умовні землеволодіння типу пізніших вотчин відомостей не маємо” [65, с. 170].

Б. Рибаків виходив з того, що вотчина є першим осередком феодальних засобів виробництва, сягаючи своїм корінням у володіння дворянства, яке в результаті розвитку почало перетворюватися на вотчинних власників. “До цього можна додати, - писав він, - ряд казнокрадств і благодатних пожалувань від вищої князівської влади та її прихвостнів” [62, с. 106].

Як зазначає дослідник Л. Черепнін, “Імовірно, бояри та княжі мужі служили переважно з вотчин. Про умовні землеволодіння типу пізніших вотчин ми не маємо відомостей”. Проте є припущення, що в Галицько-Волинській державі Данила Галицького були землевласники, які отримували земельні наділи, але повинні були нести військову службу [65, с. 108].

Що ж до умовного землеволодіння, то воно виникло в Галицькому князівстві не внаслідок соціально-економічного розвитку населення, а внаслідок протидії Данила і Василька Романовичів та великих боярських політичних угруповань, які послаблювали князівську владу і здійснювали понад один замах на їхніх власників. Після цього династія Романовичів почала створювати лояльне військо з дрібної та середньої боярської верхівки, наділяючи її для цього землями [44, с. 109].

Дослідник В. Пашуто вважав, що умовне землеволодіння не могло виникнути в XII — першій третині XIII ст. тому що “великий князь дивився на бояр та інших князів Південно-Західної Русі як на своїх слуг, мало роблячи при цьому різниці між вотчиною і бенефіцією” [56, с. 139].

Серед дослідників існує думка, що бояри, будучи великими землевласниками, також займалися торгівлею сіллю. На території Коломийщини згадується сіль, яку вивозили не лише на західні території, а й до Києва. Особливого значення Галицько-Волинському князівству надала саме торгівля сіллю. Досить важливим було те, що галицькі дороги проходили через перевали південної частини Європи. Для утримання доріг населення повинно було проживати вздовж, а також дбати про стан доріг і мостів. У 1231-1233 роках ціна солі становила 7 берківських гривень. На думку Л. Войтовича, участь бояр у торгівлі сіллю та залізною рудою значно збільшувала їхні прибутки, на відміну від сусідів [84, с. 165-167]. Галицькі бояри Григорій Васильович та Володислав Кормильчич намагалися перехопити князівське право на торгівлю сіллю [13, с. 234].

Протягом XI – XIV ст. серед галицьких і волинських бояр були представники інших князівств і різних територій, які прибули з князями, яким

вони служили (наприклад, угорські королі, Ігоровичі, Ростиславовичі, польські князі), які могли втекти від обурення князя або від різних військових дій. Серед них можна виділити таких бояр, як Семен Олуєвич (син половця), відомий рід Чагрів (половці), бояри Борис Ізболка і Волдрис, брати Збислав і Ян Станіславовичі (польського походження), боярин Каліфат Сілезець. (із Сілезії), Андрій Путивлич, Туйма і Чудин Єдивиди (нащадки ятвягів). Боярами могли стати представники інших груп населення, як-от духовенство (Добрислав Судич), купці, урядовці, смерди, рядові воїни [59, с. 49].

Оскільки князь наділяв бояр землею, вони повинні були нести військову службу, яка стосувалася переважно участі у військових походах. У 1211 р. у військових частинах Василька були такі відомі бояри, як В'ячеслав Товстий, Дем'ян, Мирослав і Воротислав. Варто зазначити, що бояри не тільки брали участь у військових походах, але могли приходити з військовими частинами. “Великі” бояри могли утримувати великі полки. Відомий боярин Володислав Кормилчич мав власне наймане військо. Інший боярин, Судислав, тримав у своєму дворі зброю, яку в разі потреби могли взяти воїни.

Щодо середніх бояр, то вони на прохання князя мушили брати в похід двох воїнів. Оскільки військо складалося з боярського прошарку населення, то князі частково підпорядковувалися боярам, які могли як відмовити князю, так і відмовити. Маючи в своїх руках військові частини, бояри повстали проти князя. У 1231 р. Данило Романович був покинутий галицькими боярами, і при ньому залишилося 18 вірних “отроків” [2]. Побачивши, що багато бояр виступили проти Данила, він вирішує скликати народні збори з місцевого населення, де закликає їх допомогти йому в боротьбі з боярами. Від населення виступив сотник Микула, який висловив думку, що без знищення бояр князь не зможе досягти миру і спокою в державі [45, с. 104].

Особливістю, яка відрізняє галицьких бояр від волинських, є те, що перехід і неочовий статус окремих урядів створював можливість зберігати численні статки в родині. Посідаючи великі посади та володіючи великими багатствами, вони мали великий вплив на населення [84, с.168]. Боярам на

території Галицького князівства належали не тільки села, вони могли захоплювати міста та наділи, що належали феодалам [44, с. 69].

Політичний розвиток міста Галицько-Волинської держави залежав від впливу і розвитку приватної власності сільських і міських бояр та конкуренції між ними. А це, у свою чергу, суттєво вплинуло на становище міського населення та місцевих бояр у місті та князівстві. Міщани під тиском міських бояр і міської влади активно долучалися до запрошення князя на престол, і їхня роль у вигнанні князя не зменшувалася [58, с. 150]. Як стверджує історик С. Юшков, у містах важливими рішеннями керувала міська влада, яка вміла вдало використовувати населення для власної вигоди [58, с.150-151].

Глибокі соціальні зв'язки між боярством і місцевою владою були досить тісними. Позитивно на це вплинуло те, що боярські двори розташовувалися поблизу садиб населення. А на цьому, в свою чергу, вплинув розвиток впливу бояр на місцеве населення. Саме близьке становище бояр до міст давало їм можливість підтримувати міцні побутові контакти з міським населенням, будучи для нього як економічними, так і політичними спільниками. Особливі економічні інтереси та справи часто закріплювалися шляхом укладення шлюбів [59, с. 64].

Бояри мали важливий вплив на економічний і політичний розвиток міста. Тут посаджені такі княжі представники, як єпископи, воєводи, судді, воєводи, мечники та багато інших. Інститут посад створював князівське керівництво містами і маєтками. Коли новий князь сідав на княжий престол, він затверджував нових осіб. Зазвичай на посади призначалися або бояри, або представники дружини. До функцій посадових осіб входив контроль за збором податків та їх розподілом за відповідними князівськими розпорядженнями, здійснення вищого адміністративного керівництва на місцях, стягнення штрафів під час судового засідання чи частини спільного з єпископом суду. Чиновники мали також військову функцію. Саме розвиток системи управління дав можливість часто виступати проти князя. Літопис згадує таких урядників у

Сяноку, Ізяславових у Бузьку, Тихомлі, Гнійниці. У 1209 р. старостою в Бузьку був Гліб Поткович, у 1231 р. – у Ярославлі Давид Вишатич [58, с. 153-154].

Окремі бояри мали тісні стосунки з лихварськими організаціями. Наприклад, під час повстання 1209 р. документи, що свідчать про стосунки бояр з лихварями, були викрадені та спалені. Боярська верхівка вела торгівлю лише із залежним від неї населенням [58, с. 154].

Ті права, які отримували від князя міста та боярська верства положеннями про князівські чини, до кінця не досліджені. Історик В. Пашуто виділяє в князівствах такі ранги: 1) оскільки князь володів містом до самої смерті, то він не мав права успадковувати його чи передавати іншому без згоди міської влади; 2) князь не міг постійно правити містом через васала; 3) князь, маючи особисту владу двору, не мав права поширювати її на місцеву волость; 4) представники міської влади, такі як – тисяцькі, посадники – не були позбавлені князем своїх посад через звинувачення; 5) князь не повинен був страчувати чоловіка, не допитавши його; 6) князь не мав права зазіхати на території, що належали місцевій владі, брати з них данину і займати посади, збирати з населення встановлені законом податки; 7) найважливіше, що мав зробити князь, це укріпити місто, забезпечивши його своїм військом і охороняючи його [56, с. 48-49].

На території Галицько-Волинського князівства міські двори боярської верстви досліджені не повністю. Лише у Звенигороді в результаті археологічних розкопок виявлено половину забудованої земельної ділянки, яка мала квадратну форму і була відгороджена парканом. Загальна площа склала близько 570 кв.м., територія забудови складалася з трьох корпусів та підсобного приміщення. Найбільше приміщення було двоповерховим, яке мало алею, через яку можна було потрапити у двір садиби. На думку О. Овчинникова, ця ділянка могла належати боярину. Ще одну хату в с. Крилос також досліджував В. Гончаров (сьогодні це територія Галицького району Івано-Франківської області). Хати були двоповерховими, з глиняними печами, великою кількістю інвентарю та дерев'яними перекриттями, що дозволяло

вважати садибу боярською. Поруч був панський двір, де жителі займалися переробкою залізної руди [58, с. 148].

Нерідкі були повстання місцевих жителів проти боярської верхівки, про що свідчить літопис. У 1209 р. проти боярина Дмитра та його близького оточення повстало місцеве населення: “Дуби брали, і села їх продали, і слуг їх, і скарби їх шукали...” ; у 1230 р. відбулося ще одне повстання, під час якого Семен Борисович був убитий [44, с.99].

Варто зазначити, що в суспільному житті Галицько-Волинської держави важливу роль відігравало вище духовенство. Окремі єпископи мали значний вплив на боярську верству. Беручи участь у змовах проти князів, підтримуючи різноманітні політичні прагнення боярських партій, присягаючи тому чи іншому князеві, єпископи отримували велику підтримку як серед міщан, так і серед селян і могли дозволити собі брати участь у політичних виступах за чи проти князів.

Проти Данила Романовича виступив галицький єпископ Артемій, який був прихильником і лідером проугорського угруповання. У 1239 р. Артемій разом з Григорієм Васильковичем закрили князеві ворота до Галича, але, розуміючи, що не втримають місто в своїх руках, вирішили здатися. Іншою особою, яка виступала з різними змовами та промовами проти князя і була проугорською, не визнаючи Данила Романовича, був перемишльський єпископ і співак Митуса. Це зумовило швидке вирішення даної ситуації Данилом Галицьким, а саме єпископа і співця Митусу було схоплено, а місцевих бояр вбито [57, с. 82].

Іншу справу створив угорський єпископ Йосаф, який без згоди Данила Романовича самостійно призначив себе митрополитом, за що був скинутий. Можливо, Йосаф мав велику підтримку серед місцевих бояр і, проводячи самостійну політику, не отримав визнання князем [57, с. 82].

Оскільки монастирські та боярські поселення були розташовані неподалік одне від одного, дослідники Я. Пастернак, В. Довженюк, Л. Чаловський та інші вважають, що деякі садиби та споруди можна приписати відомим боярам.

Наприклад, поселення в урочищі “Штепанівка” пов’язують з Іллею Степановичем, маєток в урочищі “Юріївське” приписують чи то Юрію Прокоповичу, чи то Юрію Домажиричу. Також є урочище “Данилівське”, яке приписують Данилу Романовичу або одному з бояр [57, с. 86].

Ще одна важлива риса, яка характеризує взаємини між боярами та духовенством, полягає в тому, що священики брали участь у походах, виконували функції послів і писарів, брали участь у похоронах князів. У 1207 р. Володимир Ігорович, порадившись із боярським начальством, вислав священика з погрозами та з умовою звільнення малолітніх Данила та Василька. Розлючені володимирчани хотіли вбити посла, але його врятували представники бояр — Мстибог, Никифор і Мончук. Страх бояр перед зрадою змусив священика Юрія, княгиню Анну та Мирослава Дядька втекти з Володимира, взявши з собою малих Василька та Данила. У 1226 р. священик Тимофій зумів переконати галицьких бояр у підступах “обманутого Жирослава” і змусив їх повернутися в Галичину з Перемишльської землі [57, с. 87].

Середні бояри, міське населення та селяни виступали за збереження й об’єднання князівства під сильною владою князя, бо боялися утисків з боку заможніших бояр, які зосереджували у своїх руках великі земельні володіння. Для того, щоб зберегти своє становище, Данило Романович почав піклуватися про міщан і селян. Він починає створювати окреме військо із селян, але бояри домагаються привілеїв і починають формувати власні військові полки. Але це не стало перешкодою і Данило Романович створив власне військо, що зробило його незалежним від боярської верхівки [49].

Отже, можна зробити висновок, що за соціальною структурою бояри поділялися на великих, середніх і малих. В руках великих бояр зосереджувалися великі земельні наділи, що в свою чергу дозволяло їм утримувати військові загони. Іншою особливістю збагачення великих бояр було те, що вони керували цілими містами, мали тісні контакти з міською владою та духовенством. Що стосується середніх бояр, то вони мали в своїх руках меншу

владу, оскільки земельні наділи були меншими, за наказом князя вони могли брати в похід лише двох воїнів і не мали особливого впливу на місцеве населення. А дрібні бояри, у свою чергу, підпорядковувалися великим і середнім.

Після смерті Романа Мстиславовича населення, яке бажало збереження Галицько-Волинської держави в руках одного князя, присягнуло малолітньому Данилу. Бояри, які були на службі, сказали Данилу: “ми вірні Богу і тобі, пану нашому”; міське населення столиці Галичини досить радісно зустріло молодого князя, а бояри, які не мали великого впливу, спонукали Данила до боротьби з найвпливовішими землевласниками [24, с.254].

Галицько-Волинський літопис передає, що Микола Соцький заохочував князя до боротьби з великими боярами в той час, коли жителі Галича зустрічали Данила вигуками: “Це наш пан, Богом даний” [1].

Підтримували Данила і Василька Романовичів й волинські бояри під верховним началом боярина В'ячеслава Товстого, які брали участь у здійсненні планів Романа Мстиславовича і усвідомлювали значення Галицько-Волинської держави. Волинські боярські угруповання зберігали вірність Романовичам, ходили по чужих землях, домагаючись для них наділів. На той час справами керувала вдова Романа, яка, ставши регентом, запекло боролася за права своїх синів [49].

Політичні угруповання галицького боярства виступали проти об'єднання Галицько-Волинської держави. Бояри поставили своїм головним завданням взяти владу в свої руки. Вони не бажали сильної влади князя, бо це могло бути небезпечно. Іншим їхнім завданням було відокремити Галицьке князівство від Волинського і посадити на княжий престол князя, який би був маріонеткою в їхніх руках.

Сепаратистські настрої галицьких бояр підтримували родичі Романа Мстиславовича, які також не бажали об'єднання Галицько-Волинської держави, а намагалися здобути самостійність своїх земельних наділів. Олександр Всеволодович був першим, хто хотів здобути самостійність на наділи [43].

Роль галицького боярства у суспільно-політичному житті Галицько-Волинської держави полягала в наступному:

- по-перше, співвідношення політичних сил у Галицько-Волинській державі у 1205-1238 рр. дуже часто змінювалося, оскільки галицьким боярам вдавалося нав'язати власну політику місту та дрібним землевласникам;
- по-друге, галицькі бояри були поділені на партії, які переслідували свої цілі і нерідко їхні прагнення не відповідали інтересам місцевого населення;
- по-третє, у боротьбу за спадщину Романа Мстиславовича на запрошення галицького боярства втрутилися іноземні монархи [34].

Як свідчить Галицько-Волинський літопис, “Гліб і Судислав [Бернатович] утримували Мстислава, щоб він не дав Данила. Бо сказали йому: «Як даси князя, то й візьми від нього, коли хочеш. А як віддаси його Данилу, то Галич не буде твоїм навіки»” [1]. Варто зауважити, що боярська партія Судислава бажала, щоб угорський король посів галицький престол.

У 1206 р. Володислав Кормильчич, який був великим противником династії Романовичів і ще за правління Романа Мстиславовича був змушений втекти до Угорщини, повернувся на територію Галицько-Волинської держави та очолив боярську партію проти спадкоємців князя Романа – Данила та Василька.

Отже, галицьке боярство відіграло помітний вплив на суспільно-політичні процеси у Галицько-Волинській державі досліджуваного нами періоду, оскільки володіло землями, займалося промислами і мало фінансові можливості підтримувати свої політичні амбіції.

2.2. Боротьба Романовичів за батьківську спадщину внутрішня і зовнішня опозиція

Смерть Романа Мстиславовича у 1205 р. призвела до боротьби в середині Галицько-Волинської держави, яка тривала понад сорок років. Як зауважує Н. Яковенко, “Новий лад, створений Романом, утримувався завдяки його власним силам, але він змушений був його підтримувати. Швидка смерть залишила позаду малолітніх синів Данила і Василька та їхню матір княжну Анну, яка

опинилася в осаді з великими труднощами, але сама не могла їх приборкати і Галицько-Волинська держава вступає в період роздробленості” [24, с. 258]. З думкою Н.Яковенко не можна не погодитися, оскільки Роман Мстиславович зосередив у своїх руках значні території та мав великий політичний вплив.

Дізнавшись про смерть Романа Мстиславича, Рюрик Ростиславович, колишній тесть Романа, залишив монастир і почав готуватися до боротьби за галицький престол. Розуміючи, що для боротьби за Галич у нього мало сил, він почав звернувся за підтримкою до чернігівських князів і половців [24, с. 258].

Здобувши владу в Києві, Рюрик Ростиславович розпочав переговори з представниками чернігівської династії Ольговичів. Згода Ольговичів на участь у поході на Галич була передбачуваною, оскільки вони були родичами по жіночій лінії Ярослава Осмомисла та Володимира Ярославовича, які були галицькими князями, отже, мали генеалогічні підстави претендувати на князівство [24, с. 259].

“І коли він прийшов на Галич, то зустріли його бояри галицькі і володимирські коло города Микулина на ріці Серет. І билися вони одні з одними весь день через ріку Серет, і многі ранені були і, не видержавши, вернулися вони в город Галич”, - ця літописна розповідь засвідчує, що під стінами Галича Рюрик нашттовхнувся на народне ополчення галичан, яке примусило Рюрика з Ольговичами тікати з Галичини. Галицько-Волинський літопис розкриває і причину поразки Рюрика Ростиславича та його союзників: “Рюрик же, хоча прийшов у Галич, але не досягнув нічого, тому що по смерті Романовій зустрічався був король угорський Андрій з ятрівкою своєю Анною у городі Саноці. Прийняв-бо він був Данила, яко милого сина свого” [4].

Цікаво, що джерела не зберегли ні тексту, ні навіть основних умов угоди між княгинею і угорським королем Андрієм II, яка була укладена у 1205 р. на зустрічі в м. Сянок поблизу Перемишля.

Проте, літописна розповідь про відступ коаліціантів і подальші події, на думку О.Головка, засвідчують, що княгиня Анна уклала в Сяноку угоду з угорським королем Андрієм II про протекцію Королівства Угорщини над

спадщиною Романа Мстиславовича і саме завдяки цій угоді вдалося відстояти Галич [24, с. 259-260].

Під час зустрічі угорського короля з вдовою Романа Андрій II видавав себе за друга малолітніх Данила та Василька, за що обіцяв взяти їх під свій протекторат. Але насправді він мав свої плани щодо Галицько-Волинської держави, яку прагнув приєднати до Угорщини, через що Андрій II приймає титул короля Володимира і Галиції. Андрій II був представником династії Арпадів і мав родинні зв'язки з Романом Мстиславовичем, але зрозуміло, що під час переговорів між княгинею та королем родинні зв'язки не стали передумовою для переговорів. Як стверджує М. Котляр, у Сяноку вдова Ганна була змушена визнати верховенство угорського короля над своїм родом, про що свідчать літописи [24, с. 260].

За словами М. Волощука, Андрій II, прийнявши це зобов'язання, керувався такими мотивами: по-перше, так він міг врятувати князівство від можливого нападу інших сусідів; по-друге, король знав, що присутність угрів у Галичині викличе позитивні емоції у більшості місцевої знаті. Бояри, зберігаючи зацікавленість в отриманні деяких привілеїв від царської адміністрації, поступово поверталися після кількох років заслання; по-третє, Андрій внаслідок Сяноцької угоди з Анною вирішив приєднати Галичину до своїх володінь на правах персональної унії [17, с. 5 1-5 2].

Малопольський князь Лешко Білий також став протектором малолітнього роду Романовичів, але почав втручатися у справи Волинського князівства. Лешко Білий починає підпорядковувати дрібних волинських князів і приєднує до території Польщі прикордонні землі між Вепром і Бугом. Проте роль захисників Данила і Василька від самодержавства бояр дуже швидко набридла Андрію II і Лешку Білому, і через це вони "скинули маску оборонців" і почали боротьбу за галицькі території [24, с. 260].

У 1206 р. у Галичі зросла опозиція проти княгині Анни та малолітніх Данила та Василька. У Галичі з'являється один із найсильніших противників Романа Мстиславовича боярин Володислав Кормильчич, який досі перебував у

вигнанні [24, с. 291]. Як зазначає літопис, через деякий час після смерті Романа Мстиславовича на територію Галицького князівства повернувся боярський рід Кормильчичів, який був вигнаний за правління Романа [2].

Ймовірно, бояри з оточення Володислава переходять до династії чернігівських князів. Вони, у свою чергу, створюють коаліцію на чолі з Всеволодом Святославовичем Чермним, до якої також увійшли такі князі, як путивльський Володимир Ігорович і його брати Святослав та Ігор, половецькі війська і Мстислав Мстиславович. Коли військо перетнуло кордон Київського князівства, загони Рюрика Ростиславовича приєдналися до військових частин. Відомо, що на Волинь вирушило польське військо Лешка Білого [24, с. 261].

Учасники коаліції, очевидно, домовились про узгодженість дій з поляками, які повинні були напасти на волинські володіння Романовичів. Військо коаліції, вірогідно, підійшло до Галича наприкінці весни – на початку літа 1206 р. Нагнітання військово-політичної ситуації навколо “спадщини Романовичів” змусило бояр організувати оборону краю. Однак, княгиня Анна розуміла, що становище Романовичів все ще залишається хитким, що можна не дочекатися короля і стати жертвами руських князів, а тому прийняла рішення покинути Галич і відправитись на Волинь.

Улітку або восени 1206 р. угорські та польські полки зустрілися на Волині, але, вірогідно, відчуваючи перевагу угорців, польські воєводи не наважились на зіткнення. Угорський король, переконавши поляків повернутись додому, уклав із Лешком угоду про поділ сфер впливу у галицько-волинській землі [24, с. 262]. Про людське око в угоді між Лешком і Андрієм II ішлося про повернення спадщини Романовичам. Андрій усе ж таки думав над тим, як утвердити у Галичі та на Волині номінальну владу малолітніх князів. Постійний протекторат над ними, а також підтримка угрів більшою частиною бояр згодом могли посприяти входженню краю до складу королівства [24, с. 261]. Таким чином, угорський король порушував не тільки домовленість із княгинею Анною, а й вірогідну угоду з поляками про спільну опіку над малолітніми Романовичами.

Ольговичі, злякавшись угорських військ повернулись назад, присутність влади Андрія II у Галичі та частково на Волині була визнана і руськими князями. Угорський король Андрій II виступив з ініціативою запросити до Галича суздальського князя Ярослава Всеволодовича. На думку О.Головка, король сподівався, що авторитет суздальського князя Всеволода, батька переяславського князя, дозволить його синові утвердитися у прикарпатському краї і водночас союзницька угода з обома князями сприятиме встановленню угорського контролю над Галицькою землею. Проте події розвивалися не за цим планом. Ярослав Всеволодович дійсно вирушив до Галичини (вірогідно, вже восени 1206 р.), проте, дізнавшись, що під стінами Галича стоїть велике військо південноруських князів, відмовився від своїх планів. Угорські військові загони не дочекалися князя і зрозумівши своє безвихідне становище вирішили залишити Галич [24, с. 262-263].

В такий спосіб Андрій II розв'язав руки місцевим магнатам на чолі з Володиславом Кормильчичем, який вступив у переговори з Ігоревичами, синами чернігівського князя Ігоря Святославовича, близькими родичами по жіночій лінії галицького князя Ярослава Володимировича Осмомисла. Ігоревичі таємно від своїх спільників покинули військовий табір, що стояв під Галичем, і увійшли до Галича.

Запрошуючи Ігоревичів до Галича, Кормильчичі та інші місцеві бояри найменшою мірою прагнули того, щоб ці чернігівські князі стали справжніми господарями в Галичині. Проте на першому етапі свого перебування в галицькій і волинській землях чернігівські князі знайшли в особі галицьких магнатів тимчасових союзників, спільників, зацікавлених у ліквідації влади Романовичів не тільки в Галичині, але й на Волині [24, с. 263].

Коли галицькі бояри запрошували князів з інших територій, то розуміли, що ті не матимуть сильної підтримки і не зможуть протистояти галицьким боярам. На думку дослідника І. Шараневича, в колі галицьких бояр створилися дві течії. Перша течія покладала надії на переяславського князя Ярослава, сина

суздальського князя, а інша течія орієнтувалася на чернігівську династію Ігоровичів [66, с. 262].

Галицько-Волинський літопис: “Коли ж минуло трохи часу, то привели [галичани з бояр] Кормильчичів, що їх загнав був великий князь Роман за невірність,— вони бо вихваляли обох Ігоровичів, [Володимира й Романа]. І, послухавши їх, галицькі бояри послали [послів] по них, [Ігоревичів], і посадили їх: у Галичі — Володимира, а Романа — у Звенигороді. Княгиня ж Романова [Анна], узявши дітей своїх, утекла в [город] Володимир” [4].

У липні 1206 р. у Галич увійшов Володимир Ігоревич, своєму братові Роману він віддав Звенигород. Бояри спершу прихильно оцінили зміни у адміністративно-політичному підпорядкуванні князівства. У перші місяці присутності Ігоревичів на теренах Галичини місцева знать та представники релігійних кіл краю, відстоюючи їх інтереси і, відповідно, маючи у цьому певне власне зацікавлення, брали участь у кампанії проти Анни та малолітніх Романовичів, змусивши їх покинути Володимир: “Однак Володимир [Ігоревич] і безбожні галичани, які [йому] помагали, іще ж хотіли скоренити плем’я Романове”. Тому послав Володимир за радою галицьких бояр до володимирців попа з погрозою, кажучи їм: “Не зостанеться города вашого, якщо ви мені не видасте обох Романовичів [і] якщо не приймете брата мого Святослава княжити у Володимирі” [4].

Коли Святослав Ігорович посів князівський престол у Володимирі, місцеві бояри були змушені змиритися з його правлінням. Також з його правлінням мусила змиритися династія Мстиславовичів, яка мала певні наділи у Волинському князівстві, а саме Інгвар Ярославович, який був луцьким князем, Олександр Всеволодович з Бельгії та Мстислав Ярославович з Пересопницького. Як стверджує Д. Зубрицький, Володимир Ігорович у той час допоміг Всеволоду Черному в захопленні київського престолу [24, с. 265].

Усвідомлюючи небезпеку Анна з синами покинули місто Володимир: “...назавтра княгиня Анна вчинила раду з воєводою Мирославом, із дядьком і на ніч утекли вони в Ляхи. При цім Данила узяв дядько перед себе і вийшов із

города, а Василька взяв піп Юрій з кормилицею і вийшов із города дірою городської стіни” [4]. Навряд чи існувала необхідність серед ночі таємно від усіх вибиратися з Володимира через дірку в міських укріпленнях. О. Головка вважає, що насправді Анна з Васильком і Данилом залишили місто відкрито і демонстративно – у супроводі почту, боярства і дружини, під розгорнутими хоругвами і стягами Романа [24, с. 263].

Отже, як конкурент малих Данила та Василька Романовичів, Володимир Ігоревич вигнав їх із Володимир-Волинського князівства, посадив у Володимирі свого брата Святослава. На Волині Ігоревичі також знайшли собі спільників серед місцевих магнатів : волинські бояри Мстибог, Мончюк, Микифор, які на цей момент не відіграли головної ролі у втраті синами Романа Мстиславича Волині, але в подальшому негативно вплинули на позиції Романовичів [24, с. 263].

Княгиня Анна з Данилом і Васильком подалася до Польщі. Польський князь Лешко Білий дуже привітно зустрів княжну і молодого Романовича. Однак, позитивне ставлення польського князя до Романовичів було зумовлене тим, що Лешко також хотів втрутитися у справи Галицько-Волинської держави [24, с. 264].

Зважаючи на те, що угорський король Андрій II, згідно домовленості з княгинею Ганною у Сяноці, оголосив свій протекторат над малолітнім Данилом Романовичам, Лешко Білий вирішив взяти під свою опіку іншого претендента на спадщину Романа Мстиславича – Василька. Між Лешком і Андрієм II було укладено угоду, за якою Данила Романовича відправили до Угорщини, а княгиня Ганна та Василько Романович мали перебувати при дворі Лешка у Польщі. залишали з польським князем. Більшість галицьких бояр позитивно поставилася до планів Польщі та Угорського королівства, які хотіли поділити Галицько-Волинську державу [45, с. 102]. Б. Влодарський пояснює причини, чому Лешко Білий почав вирішувати питання дипломатичним шляхом, бо не міг вести військові дії на сході, оскільки Владислав Лясконогий становив для нього сильну небезпеку. [24, с. 264]. Як зазначає історик М. Грушевський,

угорський король і польський князь “обмежилися платонічним співчуттям до сиріт, які залишилися з ними” [31, с. 23].

Вокняжіння Ігоревичів, на перший погляд, задовольняло як угорського короля, так і більшість князів Русі. Останні розраховували, що сіверські володарі зуміють приборкати місцеву знать, а це дозволить згодом закріпити тут власні позиції. Наявність у регіоні інституту князівської влади символізувало відновлення Галицького князівства. Згодом боярам почали не подобатись намагання Ігоревичів ігнорувати права та обов’язки місцевої знаті.

Як зазначає Галицько-Волинський літопис, “... коли минув довший час, постав нелад межі двома братами, і Володимиром, і Романом. Роман тоді поїхав в Угри і, взявши угрів, бився з братом і, побідивши, узяв Галич. А Володимир утік в Путивль [4]. Коли Роман Ігорович звернувся по допомогу до угорського короля Андрія II, той надав йому цю допомогу, натомість міг допомогти Данилові Романовичу сісти на княжий стіл [45, с.105]. Причина конфлікту, на думку Д.Зубрицького, полягала в тому, що “Роман був незадоволений належністю братові багатшого, ніж у нього, князівства” [24, с. 266].

М. Котляр упевнений, що конфлікт між Ігоревичами спровокували галицькі боярства. Боярська опозиція, на його думку, хитро й підступно збила з пантелику Ігоревичів. Вона почала з того, що спровокувала бійку між Володимиром і його братом Романом, який князував у Звенигороді. Ймовірно, тут зіграла роль спроба Володимира вийти з-під боярської опіки. Ймовірно, галицькі бояри вирішили замінити його більш поступливим Романом [45, с. 103].

Допомога угорців для Романа повернулась злом. “Андрій же, король угорський, довідавшись про беззаконня галицьке і смуту, послав палатина Бенедикта Бора Лисого з воями своїми, і він схопив Романа Ігоревича, коли той мився у лазні, й одіслав його в Угри” [4]. Почалась угорська окупація Галичини. В діях угорської королівської адміністрації, на думку О.Головка, простежуються кілька підходів: за наявності сили вона прагнула захопити

Галичину; за менш сприятливих обставин угорський уряд розраховував посадити тут свого ставленика (в кращому разі з власної королівської родини, у гіршому – когось із давньоруських князів) [24, с. 267].

Тим часом на Волині у 1209 р. Олександр Всеволодович звернувся за підтримкою до польських володарів Лешка Білого та Кондрата, щоб вони допомогли йому здобути князівський престол у Володимирі та вигнати Святослава з династії Ігоровичів. На такий відчайдушний крок белзького князя підштовхнули події, що відбувалися в Галицькому князівстві. З приходом князя Олександра до Володимира почали загострюватися протиріччя між місцевим населенням і Олександром та його польськими соратниками, з одного боку, та між волинським князем і Лешком Білим і Кондратом з іншого. Після цього вони призначають Інгварда Ярославовича на княжий стіл [24, с. 267].

Як зазначає М. Грушевський, “поки Лешек так свавільно правив Володимирською волостю, підтримуючи того і того проти безпорадних Романовичів та їхніх бояр, лютували в Галичі боярські партії” [31, с. 24].

У 1210 р. угорський король послав до Галича військові загони на чолі з Бенедиктом, який за підтримки галицьких бояр на чолі з Іллею Щепановичем та Володиславом Кормильчичем захопив Галич. А князя Романа Ігоровича схопили і відправили в Угорське королівство. Після цього на території Галицького князівства встановилася жорстока влада [45, с. 109]. Як оповідає Галицько-Волинський літопис, «був у Галичі Тимофій, мудрий книжник, родом із Києва, який сказав притчу про цього мучителя Венедикта: “В час страшного суду антихрист назветься трьома іменами” [2].

Побачивши жорстоке панування угорців, галицькі бояри знову почали звертатися за підтримкою до князів. Як зазначає Галицько-Волинський літопис : “Привели тоді галичани Мстислава [Ярославича Німого] до Бенедикта. І прийшов він до Галича” [2]. Однак, прибувши до Галичини, князь не отримав одностайної підтримки галицьких бояр, більшість з яких підтримувала угорського короля Андрія II. Після цього бояри вирішують примиритися з династією Ігоровичів.

Дослідник П. Грицак зазначав, що “галичанам так не подобалася мадярська окупація, що вони порозумілися з Ігоревичами, думаючи, що з їхньою допомогою виженуть мадярів. Це цілком вдалось, але Ігоревичі не хотіли бути вдячними галицьким боярам” [29, с. 61].

Прийшовши до влади Ігоровичі починають продовжувати свою політику. Угорський король не відмовляється від плану захоплення Галича і вирішує зіграти на славі Романовичів [24, с. 269-270].

Знову прийшовши до влади, династія Ігоровичів не захотіла миритися з владою бояр і вирішила вчинити над ними розправу. М. Котляр зазначав, що династія Ігоровичів “керувалася бажанням зламати шию боярській опозиції, як це зробив десять років тому їхній попередник Роман Мстиславович” [24, с. 271].

Розправу Ігоровичів з боярами професор. С. Томашівський називає “галицька Варфоломійська ніч” [24, с. 271]. Як зазначає Галицько-Волинський літопис: “Тим часом Ігоровичі змовилися проти галицьких бояр, щоб їх убити, і, коли була нагода, були побиті. з них було вбито, а решта втекла” [2]. М. Котляр вважає, що “безсумнівно, писар вдався до гіперболізації – навряд чи в князівстві було стільки голів боярських родів. Проте масштаб дійства, мабуть, був великий... Ігоровичі прагнули оточити собі з вірними людьми, щоб створити вірне їм боярство в Галичині” [45, с. 109].

На початку літа 1210 р, бояри, котрим вдалося втекли до Угорщини перед загрозою розправи, закликали угорського короля Андрія II повернути Данила Романовича до Галича. “В той же час утік Володислав Кормилчич на Угорщину, і Судислав Бернатович, і Пилип. Знайшли вони Данила в угорській землі, що був дитиною, і просили угорського короля: «Віддай нам отчима Данила в Галич, візьмімо його». геть від Ігоровичів». Цар тоді дуже охоче послав воїнів, сильну силу, Данила і великого дворового Пота, довіривши йому воєводство над усім військом” [2].

М. Котляр стверджував, що “заслані бояри лицемірно називають малого Романовича «галицьким отчичем», заперечуючи тим самим його права на

батьківський стіл” [45, с. 110]. І. Крип’якевич зазначав, що “ослаблені боротьбою бояри визнали малого Данила князем і навіть провели його «вокняжіння» в Галичі, а насправді планували залишити управління в своїх руках” [49].

На допомогу Ігоревичам прийшли половці, яких запросив теребовлянський князь Ізяслав Володимирович. Під час протистояння Перемишль майже без опору перейшов на бік угорців, оскільки його жителі вороже ставилися до сильної князівської влади та підтримували позицію роду Володимира Кормильчича. Звенигород витримав тривалу облогу і здався лише після полонення князя Романа Ігоровича. І тоді військо Володимира Ігоревича та його сина Ізяслава зазнало поразки.

Після поразки Ігоревичів у вересні 1211 р. усі учасники коаліції прибули до Галича, де в Успенському соборі відсвяткували вокняжіння Данила в Галичі: “...тоді бояри володимирські і галицькі, — В’ячеслав Товстий володимирський, і Володислав Кормильчич, боярин галицький, і всі бояри володимирські і галицькі, — і угорські намісники посадили князя Данила за столом батька його, Великий князь Роман, у церкві св. Діви Марії” [2].

“Романа, Святослава [і] Ростислава [Ігоревича] угорці хотіли привести до короля. Але галичани просили їх повісити для помсти. І угорці, переконані великими дарами, [погодилися]. Засудили [князів] на повішення у вересні місяці” [2].

М. Брайчевський наголошував, що “це, мабуть, перший випадок страти осіб княжого роду, який стався на Русі; це найяскравіше свідчення небувалої сили, яку набуло боярство в Галицькій землі”. О. Головка зазначив, що “публічне вбивство боярами князів було надзвичайною подією в історії Русі, яка засвідчила як гостроту соціально-політичного конфлікту, так і силу місцевого боярства” [24, с. 226].

М. Грушевський вважав факт страти Ігоревичів нечуваним фактом в історії [30]. М. Котляр стверджував “цей єдиний у давньоруській історії факт

публічної страти васалами своїх князів ще раз свідчить про величезну силу галицьких бояр”[45, с. 112].

Незабаром у Галичі виникли суперечки між переможцями Ігоровичів, а саме – між боярами на чолі з Кормильчичем з одного боку, та княгинею Анною, з іншого. Вдова Романа Мстиславича прагнула продовжити політику Романа Мстиславовича щодо зміцнення влади в руках князя, що не влаштувало боярську верхівку [24, с. 273]. Галицько-Волинський літопис подає нам причину, чому бояри боялися зміцнення влади княгині Ганни – “бо хотіла сама княжити”. Під натиском конкурентів княгиня Анна змушена була “залишити «[сина] в Галичі, а сама пішла до Белза, залишивши його з невірними галичанами за порадою Володислава [Кормильчича]” [2]. М. Котляр підкреслив, що “у плани боярських олігархів не входило коритися енергійній і могутній княгині” [45, с. 113].

У 1211-1212 рр. угорський король вирішив здійснити похід на Галичину. Крім угорської армії, в поході брали участь польські та волинські військові частини. Під час цього походу потрапили в полон відомі бояри, а саме: Володислав, Судислав і Пилип. Частина бояр відкупилася від угорців і знову почала воювати проти княгині Ганни. Великі бояри Яволод і Ярополк запросили допомоги у пересопницького князя Мстислава, який знову вирішив вступити в боротьбу за Галич. Коли Мстислав із військом наблизився до Бузька, боярин Гліб Поткович із своїми помічниками залишив місто й пішов до Галича, щоб розповісти про напад Мстислава. Довідавшись про цю звістку, княгиня з Данилом втекли до Угорщини, а боярин Мирослав і Василько – до Белза [24, с. 273].

Щоб знову поширити свій вплив на Галич, угорський король знову здійснює похід, причиною якого стало усунення Мстислава Тихого з князівського престолу. Однак під час походу на території Угорщини стався заколот, наслідком якого стало вбивство дружини Андрія II Гертруди. Ця подія змусила короля повернутися, а керівництво військом перейшло до рук боярина Володислава Кормильчича [16, с. 41].

Як зазначає літописець, “вступив Володислав у Галич, і вступив на престол, і сів на столі” [2]. Як стверджував Д. Зубрицький, випадків в історії Русі, коли боярин проголошував себе князем, не було [24, с. 275]. О. Головка стверджував, що “звільнення Андрієм могутнього і амбітного боярина, ймовірно, слід пояснити бажанням угорського монарха використати свій авторитет для походу на схід” [24, с.264]. В. Пашуто вважає, що Кормильчич обіцяв дотримуватися проугорської політики в обмін на його звільнення [56, с. 122]. М. Брайчевський підкреслив “знову небувалий випадок в історії Русі: проголошення князем особи не княжого роду. І ще одне свідчення виняткової мрії, яку забезпечили собі галицькі бояри” [24, с. 264]. Польський історик Л. Дроба вважав, що “Володіслав тоді фактично став намісником угорського короля в Галичині” [27].

Щоб повернути собі Галич, Данило Романович їде до Польщі і домовляється з Лешком про спільну боротьбу проти боярина Володислава Кормильчича та його соратників. До цього союзу вирішили приєднатися і волинські князі, а саме: Мстислав, Олександр і Всеволод. У 1214 році об'єднане військо вирушило в похід на Галич, битва почалася біля річки Бібрки, в результаті якої поляки та волиняни святкували успіх. Після походу Данило відбирає у белзького князя Тихомль і Перемиль [24, с. 275-276].

У 1214 р. польський князь Лешко та угорський король Андрій II уклали Спішську угоду. Згідно з цим договором, син Андрія II Коломан мав одружитися з дочкою польського князя Лешка Соломеєю, яким на той час було відповідно 5 і 3 роки. Також за цією угодою Галицько-Волинська держава була поділена: до Польщі відійшло Перемишльське князівство та околиці Любачева, до Угорщини — більша частина Галицького князівства, а князем у Галичі мав стати угорський королевич Коломан [27].

Після укладення угоди польські та угорські військові частини почали боротьбу за галицькі землі. У 1214 р. об'єднане військо розгромило Володислава Кормильчича і захопило Галич, а самого боярина було відправлено до в'язниці в Угорщині, де він і помер. Проте, як стверджує М.

Волощук, Володислав Кормильчич не був убитий, а мав певну землю і проживав там деякий час [18, с. 32-33].

Після захоплення галицьких земель польський князь Лешко вирішує передати місто Володимир під управління Романовичів. Історик М. Грушевський зазначав, що передача Володимира Данилу і Васильку була однією зі статей Спішської угоди [30]. М. Бартницький вважає, що польський князь під тиском Пакослава вирішив залишити без Володимира “тодішнього свого союзника” на користь Данила і Василька [45, с. 134].

Через деякий час після укладення Спішської угоди між угорським королем і польським князем виник конфлікт. М. Грушевський датує цю подію 1216 р. [30] Так вважає і М. Котляр [45, с. 58], а О. Головка перекоаний, що це був кінець 1214 р. – початок 1215 р. Дослідник Л. Дроба стверджував, що конфлікт, який виник між монархами, був зумовлений переходом Володимира до династії Романовичів [27].

Для виконання Спішської угоди Андрій II і Лешко звертаються до римського папи Інокентія III. Він мав дати дозвіл на шлюб Коломана та Соломії та коронувати малого Коломана на короля Галичини. Коронація відбулася в 1215 р., Коломана вінчали короною, а не вінцем. Л. Войтович вважає, що династія Арпадів мала більше підстав претендувати на Галицьку землю, ніж Данило та Василько [27].

Прийшовши до влади, угорці почали поводитися як загарбники. Щоб отримати підтримку Папи Римського, угорський король переконав населення Галицького князівства прийняти унію з Римом. Але духовенство поставилося до цього вороже і угорці вирішили застосувати силу, а саме священників і єпископів вигнали з церков, а на їх місце поставили нових. В. Татіщев стверджував, що “вона була покарана, інші прийняли її через страх, інші через подарунки та ласки. Проте через насильство перша унія в Галичині закінчилася поразкою її організаторів” [27]. Оскільки з 1214 по 1218 рр. Галицьке князівство входило до складу Угорщини, а королем був Коломан, то владу в

містах контролювала боярська верства, головою якої був найбагатший на той час Судислав [24, с. 282-283].

Галицько-Волинський літопис зазначає, що після конфлікту з угорським королем Лешко звернувся до Мстислава Удатного з проханням здійснити похід на Галич і захопити його. Мстислав Мстиславович міг законно претендувати на Галицьке князівство, оскільки його мати була однією з дочок Ярослава Осмомисла. Як зазначає літописець, “Тож Мстислав за порадою Лесткової пішов до Галича. Тим часом усі галичани і [боярин] Судислав [Бернатович] послали [посла] по Данила. Але Данило не зміг увійти [до Галича.], а Бенедикт [Бор] Лисий, [угорський намісник], утік до Угорщини з Судиславом, а Мстислав оселився в Галичі” [2]. За словами М. Котляра, відстань від Володимира до Галича ближча, ніж від Новгороду. Данило Романович не міг вступити в бій із сильним конкурентом, який дуже швидко й легко витіснив угорські війська [24, с. 283].

Завоювавши Галицьку землю, Мстислав уклав угоду з угорським королем Андрієм II, який змушений був відмовитися від претензій на столицю Галичини в обмін на звільнення сина. Згодом боярин Судислав повернувся до Галичини і зумів налагодити стосунки з новим князем, який не мав достатньо влади і змушений був миритися з вимогами великих землевласників [24, с. 283]. А ті, в свою чергу, не хотіли відмовлятися від свого бажання отримати всю владу в свої руки.

На думку О. Головка, Мстислав Мстиславович погодився посісти Галичне для того, щоб стати маріонеткою в руках боярської верстви, а хотів отримати більший вплив у Галичині, аніж мав у Північній Русі. Однак, під впливом різних подій він починає втрачати свої позиції. І. Крип'якевич стверджував, що в перші роки свого князювання Мстислав чинив опір, але згодом припинив і змирився зі своєю долею [24, с. 284].

За князювання Мстислава бояри роблять усе, щоб утримати владу в своїх руках, плетуть різноманітні інтриги. Так, великий землевласник Жирослав поширив чутку, що Мстислав Удатний хоче винищити бояр за підтримки

половців. Довідавшись про це, Мстислав вигнав боярина з Галицької землі. Князь уклав союз і з Данилом Романовичем, який іноді надавав йому військову допомогу. Але боярська верхівка боялася дружніх стосунків між Мстиславом і Данилом і всіляко хотіла їх припинити, а саме поширювала чутки, нібито Данило хоче вбити нового князя. Повернувшись на територію Галицького князівства, боярин Судислав разом з іншими боярами став прихильником угорців і став на чолі угорської сторони і хотів, щоб до цих планів приєднався Мстислав Удатний, а останній в свою чергу був під впливом цього [26].

Оскільки Данило був одружений на дочці Мстислава Удатного, він звертається до нього за допомогою, щоб почати збирати волинські землі. Останній, у свою чергу, надає допомогу, але це викликає обурення польського князя і він вирішує відновити союз з угорським королем для боротьби проти галицького князя Мстислава Удатного. Бояри на чолі з Судиславом теж вирішили виступити проти князя. Як зазначає І. Крип'якевич, “галицькі бояри визнали перемогу і підкорилися йому. Але не залишили своїх старих намірів взяти владу в свої руки і всіляко інтригувати проти Мстислава” [49].

Військові дії почалися в 1219 р., але завершилися негативно для Мстислава і Данила, які надали допомогу. Після перших невдалих боїв Мстислав відійшов до р. Збруч, а волинські князі залишилися захищати столицю Галичини. Однак іноземні війська завдають тут нищівного удару Мстиславу, а той, у свою чергу, звертається до Данила Романовича з проханням покинути Галичину [24, с. 286-287]. Данилу вдається вийти з полками з Галича, але його переслідують вороги з усіх боків. Ось як розповідає про цю подію літописець: “догнав [боярин] Гліб Васильович, але Данило, обернувшись на нього, гнався за ним далі по полю — і той утік від нього, бо кінь був хорт. Коли Данило вернувся і їхав сам поміж ними, [супротивниками], не наважувалися напасти на нього, аж поки не підійшли до нього [боярин] Гліб Судиславич і [боярин] Гаврило Іворович і [воїн] Переніжко” [2].

В історіографії побутувала думка, що галицькі бояри хотіли захопити Данила Романовича. Проте В. Майоров зазначає, що великі землевласники

хотіли повернути Данила як “наказного князя, могутнього володаря і воєначальника, який більше за всіх улаштував громаду” [24, с. 287-288]. На нашу думку, це могло статися тому, що деякі групи могли підтримувати Данила Романовича.

Мстислав Мстиславович не міг змиритися з втратою багатих галицьких земель і знову вирішив їх придбати. Заручившись підтримкою половців і князів Наддніпрянщини, він вирішує виступити в похід [26, с. 132]. На той час галицький престол належав Коломану, але О.Головко переконаний, що насправді влада належала воєводі Фільнею та боярину Судиславу [24, с. 289].

Навесні 1221 р. відбулася вирішальна битва між угорським військом і військовими частинами Мстислава. Останній завдав нищівного удару угорцям, які зачинилися в міській цитаделі Галича. Оволодівши містом, військо підійшло до собору, в якому були ув’язнені угорці [45, с. 134]. Як зазначає літопис, вони “вибігли тоді [угри] до церковного склепіння, а інші полізли на мотузках, і коней їх спіймали, у церкві зробили укріплення, а городян стріляли і камінням кидали, [але] вони померли від спраги, бо не було в них води. А коли прийшов Мстислав, вони віддалися йому і були віддалені від церкви” [2].

Поверненню Мстислава Удатного на галицькі землі сприяв не лише опір пануванню чужинців у столиці Галичини, а й протести навколишніх сіл. Коли Мстислав рішуче захопив Галич, польські військові частини атакували волинські села, щоб не дати їм допомогти Мстиславу. Однак це їм не вдалося. Під час битви між угорцями та Мстиславом, яка відбулася 13-14 серпня 1221 р., Коломан і Фільней потрапили в полон [24, с. 290-291].

Галицько-Волинський літопис зазначає, що “привели Судислава [Бернатовича] до Мстислава. Але він не замишляв йому зла, а виявив йому милосердя, і він, обнявши ноги, обіцяв йому покоритися. І повірив Мстислав словам його, і, вшанувавши його великою честю, віддав йому Звенигород”. [2] Мстислав не тільки не зміг покарати найвпливовішого боярина за його зраду, але й передав йому Звенигород. Також князь мусив зважати на те, що галицькі

бояри мали великий вплив, і від їхньої манери залежав політичний розвиток галицьких земель [24, с. 291].

Мстислав боявся, що під владою Данила Романовича відбудеться об'єднання волинських земель, тому хотів, щоб останній віддав Белзький уділ Олександрю. Але цього хотів не тільки Мстислав, а й бояри, які зробили князя маріонеткою у своїх руках. Вони робили все можливе, щоб посварити Мстислава і Данила Романовича. Усобиці між Данилом і Мстиславом почалися ще до того, як монголо-татари напали на Русь. Боярська верхівка Мстислава разом із белзьким князем Олександром постійно підбурювала князя проти Данила, стверджуючи, що той хоче його смерті. Проте Данило Романович завжди допомагав своєму тестю і не робив рішучих кроків, щоб відібрати у нього галицькі землі [45, с. 135-136].

У династії Романовичів велику підтримку на території Волині мала боярська верхівка та місцеве населення. Важливо, що між Данилом і польським князем Леськом відновилися дружні стосунки. І прихильників Мстислава в Галицькій землі значно поменшало. Бояри, як завжди, прагнули повернення до влади угорського уряду, а місцеве населення, бачачи, що Мстислав перетворюється на маріонетку, хотіло повернення династії Романовичів. У 1224 р. белзький князь Олександр спричинив війну між Данилом і Мстиславом. Дослідники І. Шараневич та О. Андріяшев стверджують, що боротьба виникла через наклеп Олександра Мстиславові на Данила. Крім того, Мстислав побоювався посилення роду Романовичів і вирішив перейти від дипломатичних відносин до прямого військового втручання на територію Волині. Дізнавшись про такі дії, Данило Романович вирішує звернутися по допомогу до польського князя [24, с. 293-294]. Щоб протистояти Данилу Романовичу, Мстислав вирішує заручитися підтримкою київського князя Володимира Рюриковича та половецького хана Котяна [45, с. 147].

Війна між князями тривала деякий час, але згодом у Перемишлі було укладено угоду, яку М. Грушевський і В. Пашуто відносять цю подію до 1225 р. Участь Мстислава у сутичці на волинських землях призвела до того, що його

влада почала падати. І це було на руку боярській верхівці, яка здавна була орієнтована на Угорщину і робила все можливе для укладення галицько-угорського договору [24, с. 294]. Як зазначає літописець, “оманливий [боярин] Жирослав сказав галицьким боярам, що: «Мстислав іде в поле і хоче вас віддати своєму тестю Котяну на побої» [2] І. Шараневич. стверджує, що бояри Жирослав, Судислав і Пилип вирішили скористатись поразкою Мстислава на річці Калці й вирішили запросити на княжий престол угорського короля [66, с. 290]. Як слушно зауважив О. Головко, певна частина боярської верстви не визначилася щодо свого ставлення до Мстислава [24, С. 294].

Незабаром угорське військо починає похід, М. Грушевський датує його 1227 р., В. Пашуто — 1226 р., а О. Головко — зимою 1226-1227 рр. [24, с. 295]. Мстислав, дізнавшись про наближення угорського війська, вирішує послати одного з бояр на Волинь просити допомоги у Данила Романовича, який надає йому допомогу, забувши про образи на свого тестя [45, с. 151]. Мстислав, який перебував під сильним впливом бояр на чолі з Судиславом, який “бо мав лукавство в серці своєму: не хотів зла цареві, бо велику надію мав на нього, а король уже змучився” [2]. Як пише І. Пашуто, “і цього разу піддавшись натиску бояр та їх ватажка Судислава, князь відмовився переслідувати і повністю знищити ворогів” [56, с. 296].

Галицькі бояри, які нібито були прихильниками Мстислава, зрозуміли, що Данило Романович може посісти княжий престол, і здійснили переворот. Як повідомляє Галицько-Волинський літопис, “...тоді Судислав, обманувши Мстислава, сказав йому: «Княже! Віддай свою доньку за князя і віддай йому Галич. Ти не можеш [його] одного тримати, та й бояри тебе не хочуть» [2].

Як зазначає В. Пашуто, Мстислав не мав великої підтримки і був змушений погодитися на умови бояр, які стали панамі в Західній і Центральній Галичині [24, с. 297] Мстислав вирішив віддати галицькі землі угорцям, а сам перебрався до Торчеська, також він покаявся перед Данилом, що влада в краї належить іноземцям [2]. Грицак наголошував, “після важкого досвіду своїх галицьких років Мстислав нарешті побачив, хто йому друг, а хто

ворог” [29, с . 70]. І. Шараневич зазначав, що “галицькі бояри Жирослав, Судислав і Пилип вирішили запросити угорського князя в Галичину для зміцнення своєї влади в князівстві” [66, с . 297-298].

На рубежі 20-30-х років XIII ст. галицькими землями правив угорський король Андрій II, який мав певні права на престол, а також мав потужну підтримку боярської верхівки на чолі з Судиславом. У 1230 р. прихильники Данила Романовича повідомили йому, що Судислав разом з угорським королем пішов на Поніжжя. Після цього Данило Романович разом з воєводою Дем'яном вирушає в похід проти угорського короля та бояр. Після тривалих боїв Данилу вдається здобути столицю Галичини, він звільняє полонених. Як зазначає О. Головка, ставлення Данила Романовича до полонених пояснюється тим, що він не мав великої підтримки в Галицькій землі [24, с. 300-301].

В цей час Олександр Всеволодович повернувся до Волинського князівства і уклав угоду з боярином Мирославом. Згідно з цим договором Белз повертався Олександру. У 1233 р. останній перейшов на бік угорців і боярина Судислава. Проте ситуація почала змінюватися на користь Данила, прибувши до Галича, почав роздавати боярам і воєводам, які підтримували його, великі земельні наділи. Однак, у 1235 р. Судислав на чолі з боярами підняв повстання, і на галицький престол було запрошено князя Михайла Всеволодовича, а Данило пішов шукати допомоги до Угорщини [24, с. 303]. М. Брайчевський наголошував, що “спроба втрутитися в міжусобицю, яка точилася на Дніпрі, коштувала Данилову досить дорого. Але найгірше те, що за його відсутності боярська опозиція знову підняла голову в Галичі. Побоюючись, що це може закінчившись новою угорською окупацією, Данило поспішив до короля Бели IV, щоб забезпечити свої інтереси з того боку” [24, с . 303-304].

Після смерті Андрія II угорським королем став його син Бела. В угорській хроніці є відомості, що в церемонії коронації Бели брав участь Данило Романович. Дослідники Д. Зубрицький і М. Дашкевич вважають цю подію досить сумнівною. Проте М. Грушевський вважає інакше, оскільки ситуація, що склалася, змусила Данила пом'якшити стосунки між ним та угорським

королем, щоб останній не втручався в галицькі землі. М. Бартнцький зазначає, що Данило Романович визнав свою залежність від нового угорського короля [24, с. 303-304].

Наприкінці 1235 р. Данило і Василько зробили ще одну спробу завоювати столицю Галичини. Як зазначається в Галицько-Волинському літописі, “Як настала зима, то Василько, взявши воза, рушив до Галича, а Данило в той час прийшов до брата свого від угрів, і вони [Галицьку землю] спустошили” [2]. Проте Романовичам не вдалося повернути Галицьке князівство і вони повернулися на Волинь.

Вже навесні 1236 р. Данило і Василько рушили на Галич. Під час цього походу галицькі бояри підтримали “болохівських князів”. Слід зазначити, що вперше про болохівських князів згадується під час битв Данила Галицького з угорськими військовими частинами у 1232 р. [24, с. 304-305] Як зазначає літописець, “... з князем [Андрієм] був Олександр [Всеволодович], і [воєвода] Гліб Зеремійович, і інші князі болохівські» [2].

Як стверджував М. Молчановський, болохівські князі були частиною галицького боярства, а їхня територія походила на північ від Пониззя. І. Якубовський вважав, що Болохівщина була створена наприкінці XII ст. [24, с. 305].

На галицькому престолі князь Михайло пробув недовго, і, як зазначає Галицько-Волинський літопис, «І взяв [Михайло] ... [Київ], а Ростислава, сина свого, залишив у Галичі» [2]. Ростислав Михайлович правив Галицьким князівством чотири роки, і весь цей час між ним і Данилом Романовичем точилися сутички.

У 1238 р. Данило знову здійснив похід на столицю Галичини, але здобув лише Перемишль. Після цього він йде до угорського короля, в якого просить допомоги, але той відмовляє йому. Тоді Данило і Василько вирішують заручитися підтримкою австрійського монарха Фрідріха II, який був суперником угорського короля. Після цього династія Романовичів почала втручатись у внутрішні справи Австрійського герцогства. У другій половині

1238 р. Ростислава Михайловича не було в Галичі, чим вирішив скористатися Данило. Останній, підійшовши з військовими частинами, обложив місто, а на третій день воно було захоплене [24, с. 313-314]. Як зазначає Галицько-Волинський літопис, “І ввійшов Данило в город свій, і прийшов до [церкви] Пречистої Пресвятої Богородиці, і взяв отчий стіл, і на знак перемоги поставив хоругви свої на Німецькі ворота” [2].

Здобувши столицю Галичини, князі Михайло і Ростислав шукали підтримки в боротьбі з Данилом Романовичем. Прибувши до Угорського королівства, отримали відмову, потім перебралися до Польщі, але й там зазнали невдачі. Тоді вони вирішують укласти з Данилом Романовичем угоду, головним пунктом якої була відмова Ростислава та Михайла від претензій на галицькі землі. В обмін на це Данило Романович дав Ростиславу в управління Луцьк, а Михайлові – дозволяв повернутись у Київ. Проте, Михайло, дізнавшись про загрозу монгольської навали, не наважився посісти київський стіл, а втік до Польщі [24, с. 314].

Отже, після смерті батька Романа Мстиславовича Данило і Василько разом із княжною Ганною починають боротися за повернення батьківської спадщини. Однак, вони зустрічають сильний опір не тільки з боку іноземних монархів, а й з боку бояр, які здавна відігравали особливу роль у розвитку князівства. Будучи великими землевласниками, вони запрошують на галицький престол нових князів, які мають стати маріонетками в їхніх руках. Коли князі не ставали на їхній бік, бояри шукали нових союзників, щоб позбавити князів влади. Проте, незважаючи на свавілля боярської верхівки та її ватажків, династія Романовичів відновлює свою владу в Галицько-Волинській державі.

РОЗДІЛ 3

ПІДНЕСЕННЯ МІЖНАРОДНОГО АВТОРИТЕТУ ДЕРЖАВИ РОМАНОВИЧІВ І БОРОТЬБА З ПОЛІТИЧНИМИ КОНКУРЕНТАМИ У 1238-1245 РР.

3.1. Розширення державних кордонів і зовнішня політика Данила Романовича в 1238-1241 рр.

У 1238 р. Данило Романович продовжував політику, спрямовану на збереження Галицько-Волинської держави та зміцнення своєї влади. На початку року Данило Галицький здійснив похід до Дорогочина й у березні розгромив рицарів-хрестоносців Добжинського ордену [24, с. 308].

Варто зазначити, що польський князь Кондрат взимку 1237 р. запропонував рицарям Добжинського ордену посилитись в Дорогочині, яке належало Данилу Романовичу [25, с. 421-422]. 8 березня 1238 р. польський князь Кондрат у своїй грамоті передає у спадкове право “браттям, ордену рицарів Христа колишнього Добжинського дому, замок Дорогичин разом з територією, що до цього замку прилягає” [25, с. 422]. На думку М. Котляра, перед цією подією польський князь захопив місто Дорогичин [46, с. 144].

У Галицько-Волинському літописі зберігся опис про зіткнення Данила Романовича з рицарями: “Данило сказав: «Не годиться, щоби хрестоносці держали нашу батьківщину, Темпличі, себто Соломоничі», і пішли на них походом із великою силою. Вони зайняли город у місяці березні, старшину їх Бруна піймали, так само й військо, й вернулися до Володимира” [1].

Більша частина дослідників вважають, що даний похід Данила відбувся у березні 1238 р. Варто зазначити, що в літературі виникли вагання щодо пояснення обставин походу проти Добжинського ордену. Історик М. Котляр зауважив, що для Данила Романовича не було несподіванкою розлиття річок, яка могла перешкодити для здійснення походу проти ятвягів. Також дослідник зазначив, що підготовка походу проти литовців була хитрою комбінацією

Данила Романовича, щоб таким чином відволікти рицарів-хрестоносців [46, с. 143-144].

Дослідник О. Головка стверджував, що Данило не міг готуватись до походу проти литовців, оскільки в той момент у них не було зіткнення інтересів. Також вчений зазначив, що для того щоб взяти в облогу та захопити місто-фортецю Данило Романович повинен був провести серйозну підготовку [25, с. 425].

Дослідник О. Масан вважає, що битва Данила Романовича з рицарями Добжинського ордену в літературі описана з перебільшенням, також такої думки дотримується вчений О. Головка. Також О. Головка зазначив, що загін, який навряд чи перебільшував двохсот осіб міг становити загрозу для військових, які перебували за мурами фортеці [25, с. 425].

О. Масан зауважив, що битви між рицарями Добжинського ордену та Романовичами напевно не відбулась. Оскільки невелике військо рицарів-хрестоносців просто склало зброю. А більшість братів загинуло не в битві з Данилом Галицьким, а у битві з монголо-татарами під Легницею, яка відбулась 9 квітня 1241 року [11].

Після перемоги над рицарями-хрестоносцями Данило відреагував на дії польського князя, як зазначається в Галицько-Волинському літописі “навів на Кондрата литву — [князя] Миндовга [та] Ізяслава [Микулича] Новгородокського” [2]. Отже? можна зробити висновки, що Данило Романович мав на той момент досить дружні відносини з Литовським князівством.

Варто зазначити, що Данило Романович у 1219 р. уклав договір з литовськими князями, яких було 19, однак головним був Живинбунд. Проте через двадцять років літописі згадується про Литовське князівство на чолі з Міндовгом, який був згаданий четвертим у списку договору. О. Головка вважає ймовірним те, що Міндовг став одним з головних князів, або ж найголовнішим серед всіх [25, с. 427].

Також здобуття у 1238 р. Данилом Романовичем Галича пов'язане деяким чином з литовським чинником. Як зазначається в літописі що того ж року

Ростислав Михайлович здійснив похід на Литву [2]. І Данило вирішив скористатись ситуацією і, як виявилось, досить успішно. Більша частина істориків вважає, що Ростислав здійснив похід проти Литви на прохання польського князя Кондрата, який потребував допомоги [25, с.428-429].

Ще одним важливим кроком Данила Романовича після 1238 р. є політика на зближення стосунків з Австрійським герцогством, яку ще розпочав за свого життя Роман Мстиславович, а також вступ в боротьбу за спадщину. У 1238 р. Фрідріх II Гогенштауф вирішив здійснити похід проти австрійського герцога Фрідріха II. Останній мав постійні сутички із угорським королем Белою IV, оскільки той хотів захопити деякі території які належали герцогу. Тоді Данило разом з Васильком вирішують надати військову допомогу австрійському герцогові, тому що в той час угорський король підтримував Михайла Всеволодовича, котрий тоді управляв Галицьким князівством. Для того щоб цей союз не відбувся угорський володар запрошує Романовичів “на честь” [41, с. 140].

Дослідник О. Майоров висунув припущення, що на початку Данило разом з Васильком хотіли надати допомогу австрійському герцогові. Але німецький цісар Фрідріх II заплатив 500 марок срібла галицько-волинським послам, як компенсацію за витрати, які були втрачені під час підготовки для походу в австрійські землі Данилом та Васильком. А також за відмову підтримати австрійського Фрідріха II та перейти на бік німецького імператора. М. Костик вважає, що Данило Романович перейшов на сторону німецького цісаря, оскільки на нього здійснив вплив угорський король, який був суперником австрійського герцога [41, с. 141].

Варто зазначити, що історики сперечаються стосовно участі Данила Романовича в боротьбі за австрійську спадщину. М. Котляр вважав, що Данило Галицький хотів створити русько-австрійську країну і негативно оцінював його участь в боротьбі [46, с. 140]. І. Крип’якевич та М. Бартніцький зазначили, що Данило мав намір посадити свого сина на австрійський престол і таким чином сховати свою сім’ю від монгольської орди. На думку Д. Домбровського, участь

Данила Романовича у цій боротьбі впливала з інтересів угорського короля Бели IV [41, с. 139-140]. Дослідник Л. Войтович виділяв родинні відносини між Бабенбергами та династією Романовичів, а також особливості відносин між Данилом та угорським королем Белою IV, які примусили угорського володаря підтримати на австрійський престол Романа Даниловича як претендента [14, с. 80-81].

Ще одним успіхом Данила Романовича у 1238 р. було те що йому вдалось здобути Галичину. Він скористався відсутністю Ростислава Михайловича та підійшов з військом до Галича, після трьохденної облоги місто було захоплено [24, с. 314]. Літописець зазначив, що “Данило увійшов у город свій, і прийшов до [церкви] пречистої святої Богородиці, і взяв стіл отця свого, і на знак побіди поставив на Німецьких воротах хоругв свою”[2].

Наступного року Ростислав разом з своїм батьком Михайлом Всеволодовичем запропонували Романовичам укласти з ними договір, за яким Ростислав відмовлявся від претензій на Галицькі землі, а Данило віддає йому в управління Луцьк. Як уже згадувалося вище, Данило і Михайло Всеволодович уклали угоду, за якою Данило відмовлявся від претензій на Київ в обмін на відмову Михайла Всеволодовича від Галича. Однак, дізнавшись про нову загрозу нападу монголів на Київ, Михайло побоявся посісти київський престол і втік до Польщі [24, с. 314].

Організувати оборону Києва від монголів Данило доручив боярину Дмитру Дедьку. О. Толочко зауважив, що Данило Романович до 1243 р. був формальним князем в Києві, оскільки того ж року хан Батий призначив Ярослава Всеволодовича найстаршим князем Русі [24, с. 314].

6 грудня 1240 р. монголам на чолі з Батиєм після довготривалої облоги вдалось захопити Київ. Данило Романович добре розумів, що справа захисту від монгольської орди дуже складна і потребує спільних дій усіх європейських володарів, тому ще до нападу на Київ вирушив до Угорського королівства, з яким хотів укласти договір. Цей договір повинен бути скріплений одруженням дочкою угорського короля та старшим сином Данила Романовича Левом. Також

Данило сподівався, що укладення союзу спонукатиме угорського короля перестати втручатись у справи щодо Галича. Однак Бела IV відмовив галицько-волинському князю [24, с. 315].

Протягом зими 1240-1241 рр. монгольська навала повністю знищувала міста Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинський літопис дозволяє простежити просування монголів руськими землями: один за одним палали Володимир, Галич, Перемишль [2]. Монголам не вдалось захопити такі міста як Холм та Кременець, які були добре укріпленими і неприступними і це не дозволяло монголам застосувати повністю облогову техніку [24, с. 315-317].

У літописі є згадка про те що боярин Дмитро, який був захоплений в полон дав пораду Батієві, щоб той довго не затримувався в Галицько-Волинській державі, а йшов до Угорщини. Варто зазначити, що хан прислухався до поради тисяцького Дмитра [2]. Історик О. Головка вважає, що ординці хотіли якнайшвидше потрапити до Центральної Європи й саме через це не було облоги в Кременці та Холмі [24, с. 317].

Після відходу монголів до Центральної Європи Данило Романович повертається до Галицько-Волинської держави, а потім знову здійснює поїздки, спершу до Угорського королівства, а пізніше до Польщі. Польський вчений Б. Владарський стверджує що дані події стались на початку 1241 р. [24, с. 320]. В Галицько-Волинському літописі йде мова про те що, після монгольської навали перебування Данила Романовича в Галицько-Волинській державі було нестерпним [2]. О. Головка вважає, що Данило повернувся до Угорщини через те, що в Галицько-Волинській державі настав “колапс державного життя”. Для того, щоб його подолати в Данила Романовича не було сил, оскільки на той час в нього не було сильного війська [24, с. 320].

У 1241 р. Данило приїхав до польського міста Сандомир, однак монгольська загроза змусила його відправитись до Мазовії. Тоді було встановлено дружні відносини між Данилом та сином польського князя Кондрата Болеславом. Останній у свою чергу дав в управління Данилу місто Вишгород [24, с. 320-321]. Б. Владарський зауважив, що Болеслав перед тим як

віддати в управління Данилу місто спочатку порадився з батьком [25, с. 447]. Варто зазначити, що після цього моменту настають дружні відносини між Данилом Романовичем та польськими князями, однак не надовго.

Отже, Данило Романович протягом 1238-1241 рр. здійснює низку кроків для розширення території Галицько-Волинської держави, а також веде активну зовнішню політику. До Галицько-Волинської держави було приєднано нові міста Дорогочин та Київ та остаточно здобуто Галич. В цей період Данило є справжнім дипломатом, оскільки веде переговори з Угорським королівством, Литвою та Польщею.

3.2. Приборкання боярського сепаратизму та розгром Данилом Романовичем об'єднаної іноземної опозиції

1241 р. Данило Романович повернувся до своїх володінь. Після монгольських руйнувань міста Галичини і Волині лежали в руїнах. Для Данила Галицького стало несподіванкою те, що частина волинських бояр не стали коритись його волі [46, с. 254]. В літописі розповідається про те, що коли Данило Романович підійшовши до Дорогочина, який він здобув три роки тому, місцеве боярство перед ним закрило ворота, неначе він був для них ворогом. Данило почав вмовляти щоб його впустили, але натомість він почув ось таку відповідь: “Ти не ввійдеш у город” [1].

Польський вчений Б. Владарський вважає, що ситуація в Дорогочині між боярством та Данилом є дуже дивною та загадковою. Однак, ця ситуація показала, яким було державне життя в Галицько-Волинській державі, де знову посилювався боярський сепаратизм. Історик М. Котляр зауважив, що у Дорогочині, яке було звільнене від Добжинського ордену, відбулось повстання боярства [24, с. 321].

Не зайшовши до Дорогочина Данило разом із своїм братом Васильком вирушив до Берестя, яке повністю було знищено монголами. Як зазначається в Галицько-Волинському літописі, “не змогли вони вийти через сморід од безлічі вбитих” [2]. Такі ж самі наслідки навали були і у Володимирі-Волинському.

Поки Данило Романович був на території Волині, галицьке боярство знову почало відновлювати зв'язки із противником Романовичів – Ростиславом Михайловичем і запросило його до Галича. Варто зауважити, що коли монголи спустошували Чернігівське князівство, Ростислав Михайлович та його батько Михайло перебували на території Галицько-Волинської держави в місті Луцьк, яке Данило дав їм в управління [46, с. 255].

Однак, поки тривали переговори між князем та боярами, для усунення Данила з престолу останні безроздільно керували. З Галицько-Волинського літопису нам відомо, що боярин Доброслав Суддич здійснив багато грабежів і забрав собі Пониззя. А боярин Григорій Васильович хотів собі захопити Перемишльські землі [2].

Довідавшись про це, Данило відправляє на територію Галичини стольника Ярослава. Як зазначається в Галицько-Волинському літописі “Князь ваш я єсть, [а] ви повеління мойого не сповняєте і землю грабуєте. Чернігівських бояр я не велів тобі, Доброславе, приймати, а дати волості галицьким. А коломийську сіль залишіть для мене” [1]. Однак? у відповідь Доброслав Суддич зневажливо розсміявся [46, с. 255].

Внаслідок цього починається велике невдоволення серед населення, і Данило вирішує використати дані суперечки на свою користь. Між боярами Доброславом Суддичем та Григорієм Васильовичем виникає конфлікт. Оскільки Доброслав бажав правити в Галичині сам, а Григорія хотів вигнати з Перемишля. Бояри не могли знайти спільного рішення і вирішують звернутись до Данила Романовича, щоб той їх розсудив [46, с. 255].

Літописець зазначає, що коли Данило Романович “вислухавши речі їх, [побачив], що вони повні є облуди і не хотять під його волею ходити, а волость його [ладні] іншому передати. Тому, порадившись із братом, він ото мимоволі, бачачи беззаконня їх, повелів їх схопити” [2]. Таким чином, Данило отримав змогу перейти до більш рішучих дій проти боярства.

До того часу завершилися переговори бояр та Ростислава Михайловича, внаслідок яких останній вирішує прийняти пропозицію. Ростислав разом з

болохівськими князями та частиною боярства з їхніми військовими підрозділами вирушає на Пониззя, яке було тільки що звільнене від боярина Доброслава [46, с. 256]. А Данило Романович в свою чергу відправляє у Пониззя свого печатника Кирила, щоб той “списав грабунки нечестивих бояр, [і] він утишив народ” [2]. Дослідник М. Котляр зазначив, що Данило відправив Кирила для того щоб виплатити людям компенсацію внаслідок грабежів боярина Доброслава та його оточення [46, с. 258].

Кирило, виконавши доручення Данила Романовича, відправляється на чолі полку з регулярного війська назустріч Ростиславу Михайловичу й відкидає останнього за Дніпро. А Данило Романович з основними силами завдав нищівної поразки болохівським князям [46, с. 258]. У Галицько-Волинському літописі зазначається, що Данило “городи їх вогневі оддав і вали їх розкопав” [2]. Жорстокість Данила Романовича була викликана розкольницькою поведінкою боярства. Ще однією з причин ненависті Данила до болохівських князів було те, що останні покладали надію на монголів [46, с. 258]. Про це повідомляє Галицько-Волинський літопис: Данило “пограбувавши землю Болохівську і попаливши, — бо zostавили їх, [болохівських князів], татари, щоб вони їм орали [та сіяли] пшеницю і проса. Данило ж на них тим більшу ворожнечу держав, що вони од татар велике сподівання мали” [2].

Данило Романович був обурений зрадою болохівських феодалів, які для збереження свого статусу не тільки співпрацювали з ворогом, але й постачали їм хліб, а також посилювали ворожнечу між Ростиславом Михайловичем та Данилом. Деякі історики XIX ст. вважали що Данило Романович вжив каральні заходи проти болохівських бояр, вважаючи що монголи більше не здійснять нападу на Галицько-Волинську державу. Проте історик М. Котляр не погоджується з цією думкою [46, с. 259].

Не зумівши захопити Галичину, Ростислав Михайлович на початку 1242 р. виїхав до Угорського королівства. До цього моменту король Бела IV не бажав мати споріднення з Ростиславом, який втратив Чернігівське князівство та не зміг здобути Галицькі землі. Однак, Бела несподівано вирішує одружити свою

доньку з Ростиславом. М. Котляр вважає що датування цієї події назвати важко [46, с. 260]. Історик М. Грушевський пропонує датування цієї події або 1243 р. або 1244 р., однак сам він вважає що 1243 р. є правдивим [30].

Угорський король вважав, що сила Данила Романовича послаблена монголами, а Угорське королівство зможе захопити галицькі землі прикриваючись свої новим родичем – Ростиславом. Пізніше Ростислав не мав би сильної підтримки серед населення і внаслідок того його б усунули від влади, а Галичина стала провінцією Угорського королівства. Однак, плани угорського короля зазнали краху [46, с. 260].

На думку Д. Александрова, угорський король хотів створити підлеглу королівству державу, щоб та виконувала захисну функцію від монголо-татар. Дослідник О. Головка зауважив, що не тільки угорці хотіли скористатись такою ситуацією. Так само хотів зробити австрійський герцог Фрідріх II, який захопив деякі території Угорського королівства [24, с. 323].

У 1242 р. Ростислав Михайлович за підтримки боярської партії знову вирішує захопити Галицькі землі. Очільником боярських партій був Володислав Юрійович, який, як згадується у Галицько-Волинському літописі, зустрів Ростислава Михайловича, сказавши: “«Твій є Галич». А сам він дістав тисячу од нього” [2]. Після цього Данило та Василько Романовичі зібрали своє військо й вирушили проти нападників. Коли Ростислав почув звістку про наближення Романовичів з військом він втікає до Угорського королівства. Літописець зазначає, що з чернігівським князем втекли Артемій, єпископ галицький, та інші галичани [2].

Коли Данило та Василько переслідували Ростислава, до них прийшла звістка, що монголо-татари “вийшли вже із землі Угорської, ідуть у землю Галицьку”[2]. Внаслідок чого Романовичі припинили переслідування Ростислава та почали готуватись до оборони. Василько відправився до Волині, а Данило відправився до Бакоти та Каліуса, щоб укріпити кордони [46, с. 261].

Також Данило Романович відправляє до Перемишля воєводу Андрія, оскільки влада тоді зосереджувалась у воєводи Константина. Проте варто

зауважити, що влада Константина була формальною, а реальна була зосереджена в єпископа Артемія. Поки Андрій дійшов до Перемишля, Константин встиг втекти, а єпископ Артемії ще швидше втік до Угорського королівства, тому гнів Андрія зосередився на населенні [46, с. 261]. В Галицько-Волинському літописі ось так описано гнів Андрія “слуг його розграбував гордих, і сагайдаки їх боброві роздер, і прилбиці їх вовчі й борсукові розідрані були” [2]. Як слушно зауважив дослідник М. Котляр, церковні діячі, які мали великі землеволодіння завжди були ближчими до боярства, аніж до князя [46, с. 261].

У 1243 р. Данило та Василько Романовичі вирішили здійснити похід на Люблінську землю. Здобути добре укріплений Люблін їм не вдається, проте було захоплено досить багато здобичі. Наступного року відбувся новий похід на Люблін, велике військо Романовичів разом з штурмовими машинами оточило місто. Щодо завершення цього походу є різні судження. У літописі йде мова про те, що населення Любліна розпочало переговори з Романовичами обіцяючи, що більше не нападуть на волинські землі і не будуть допомагати Болеславу. Б. Влодарський вважає, що Данилу та Васильку не вдалось захопити Люблін, оскільки їм перешкоджала політика угорського короля. Вчені М. Грушевський, М. Котляр та І. Крип'якевич зазначають, що Романовичам вдалось захопити Люблін, такої ж думки дотримується О. Головка [24, с. 324-325].

У 1244 р. Ростислав Михайлович просить допомоги у свого тестя Бели для нового походу на Галичину. Угорський король надає йому допомогу і Ростислав на чолі війська вирушає до Перемишля. Там він заручається підтримкою місцевого боярства і створює сухопутне військо з галицького населення. Однак Данило Романович назустріч ворогам відправляє військові підрозділи на чолі зі своїм сином Левом та воєводою Андрієм. В бою, який відбувався поблизу річки Сечниці, військо Ростистислава Михайловича перемагало. Коли Данило отримав повідомлення про поразки своїх полків, то

він вирішує втрутитись в бойові дії сам. Це змісило нападників відступити до Угорщини [24, с. 325].

Після багатьох поразок Ростислав ніяк не міг змиритися і знову попросив допомоги в угорського короля. Бела знову надає допомогу своєму зятеві, відправивши військові підрозділи на чолі з воєводою Фільнієм. Також угорський король попросив підтримки у другого зятя, яким був краківський князь Болеслав Встидливий. Частина польських військових підрозділів на чолі з воєводою Флоріаном на самому початку відмовились, однак в кінцевому результаті погодились. Данило Романович в свою чергу заручився підтримкою свого брата Василька, також мазовецького князя Кондрата, який був супротивником Болеслава Встидливого, а також литовського князя Міндовга [12, с. 77].

Влітку 1245 р. Ростислав Михайлович з об'єднаним угорсько-польським військом вирушив до міста Ярослава розпочавши його облогу. Спочатку князь наблизився до Перемишля, зумівши легко його захопити, і доповнивши загони з місцевого населення знову вирушив до Ярослава. На думку історика Л. Войтовича, Ростислав зумів захопити Перемишль з підтримкою місцевого боярства [12, с. 78]. В Галицько-Волинському літописі зазначається, що Ростислав думав: “Якщо сього я не візьму, то сей удержу”[2]. Данило Романович, об'єднавши свої загони з Васильком та сином Левом, вирушив до міста Ярослава, не дочекавшись підходу мазовецьких та литовських військових підрозділів [12, с. 78].

Вирішальна битва між противниками розпочалась 17 серпня 1245 р. Своє військо Данило поділив на чотири полки. Перший полк очолював воєвода Андрій, другий (Великий) полк – сам Данило Романович, третій (Правий) полк – Василько Романович та четвертий (Лівий) полк – Лев Данилович [12, с. 78]. Дослідник М. Котляр зазначив, що Данило Романович під час битви створив нетрадиційне для середньовіччя формування полків, оскільки навпроти головного полку Ростислава Михайловича був полк воєводи Андрія, а сам з Васильком зайняв бокові полки [82, с. 134].

Битву розпочало об'єднане угорсько-польсько-руське військо, яке хотіло вдарити по великому полку і таким чином прорвати центр війська. Однак, на зустріч йому виступив полк воєводи Андрія, який почав програвати. Тоді Данило відправляє частину війська на поміч Андрію. Але вони не змогли витримати напору і разом з частиною першого полку відступають до Сяну. Після цього угорський воєвода Фільней вирішив, що в бій повинна вступати решта війська. Після цього битва розпалась на два зіткнення: Ростислава і угорського війська з Данилом та частиною полку Андрія та польського війська з волинським.

Хід битви вирішив полк на чолі з Левом Даниловичем, який обійшовши угорське військо, здійснив на нього удар. Ростислав Михайлович з об'єднаним військом зазнали поразки, багато з них було взято в полон, в тому й числі угорський воєвода Фільней. А Ростислав з частиною війська втекли до Угорщини. Повертаючись з поля битви Данило зустрівся з полками краківського та литовського війська, які йшли на допомогу, однак вона йому не знадобилась [12, с. 79].

Варто зазначити, що після битви було страчено Фільнея, а також боярів-зрадників. У Галицько-Волинському літописі зазначено “Філя гордий схоплений був Андрієм, двірським, і приведений був до Данила, і вбитий був. А [боярин] Жирослав привів [тисяцького] Володислава [Юрійовича] , лихого баламутника землі [Галицької]. У той же день і той убитий був” [2].

М. Котляр вважає, що Данило Романович в битві під Ярославом показав себе обдарованим полководцем. Йому вдалось послабити центр, заманити ворогів у мішок і зв'язати його, а потім вдарити по основній силі супротивника – полку воєводи Фільнія [43, с.90].

На думку М. Грушевського, перемога в битві під Ярославом мала велике значення для династії Романовичів, так як нею завершилась сорокарічна війна за спадщину Романа Мстиславовича. Також дослідник з цього приводу зазначив “розбилися змагання противників – видерти з рук Ярославовичів їх

отчину, а кров пролита на полях запечатала собою боярської олігархії” [24, с. 326].

Таким чином, після захоплення столиці Галичини Данилом боярські політичні угруповання вирішують здійснити кілька замахів проти нього, однак і тут бояри не змогли отримати успіху і Данило відновлює свою владу на галицьких землях. Також йому вдається зупинити експансійські плани Угорського королівства щодо галицьких земель. А битва під Ярославом остаточно завершила боротьбу за владу в державі Романовичів.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Варто зазначити, що характерними рисами розвитку сучасної системи освіти в Україні є глибоке оновлення всіх її ланок – від дитячого садка до вищої школи, модернізація змісту навчання, методів виховної роботи, широке впровадження сучасних інформаційних технологій в освітню сферу, поява нових зв'язків освіти з життям суспільства. Інтеграційні потреби України в світовий простір, особливо зараз у часі війна з росією, реінтеграція у світове культурне середовище визначає необхідність точної, систематичної, об'єктивної науки. Методологічною основою для реформи сучасної історичної освіти стають концептуальні положення глобального світогляду, які передбачають виховання у школярів розуміння процесів і явищ оточуючої дійсності, розвиток навичок системного підходу до вивчення соціальних і гуманітарних процесів [72].

Історичні джерела та матеріали, які були опрацьовані можна використати при плануванні з предмету історія України. Дану тему учні вивчають в сьомому класі. Що стосується всесвітньої історії, то учні вивчають історію розвитку Угорського королівства та Польського князівства, однак матеріал даної роботи не згадується. На уроці з історії України дана тема відноситься до розділу “Галицько-Волинське князівство (Держава Романовичів) кінця XII-середини XIII ст. Королівство Руське середини XIII-XIV ст.”. В календарному плануванні дана проблематика вивчається як тема “Відновлення влади Романовичів на Волині та Галичині”.

Слід звернути увагу на те, що у процесі навчання історії у школі варто дотримуватись компетентнісного, діяльнісного та особисто-орієнтованого підходів. Під час застосування компетентнісного підходу учні не тільки здобувають нові історичні знання, а саме їхня здатність застосувати на практиці ці вміння, знання та навички. Тому під час навчального процесу вчитель історії

повинен сформувати в учнів предметні компетенції. Дослідниця О. Пометун виділяє такі предметні компетентності, а саме: хронологічну, просторову, аксіологічну, логічну та інформаційну [78, с. 25-26]. Вчитель ставлячи учням різні питання на уроці розвиває таким чином предметні компетентності (дод. І).

Просторова компетентність передбачає вміння учнів орієнтуватись в історичному просторі; користуючись картою, характеризувати історичний процес та його регіональні особливості. Для її формування найпростішим завданням для учнів буде показати територію Галицько-Волинської держави та найбільші міста, а складнішим завданням може бути за допомогою карти охарактеризувати особливості розвитку Галичини та Волині. Для формування хронологічної компетентності можна використати гру “Хронологічна вікторина”, запропонувавши учням відповісти на питання щодо боротьби за владу в Галицько-Волинській державі. Наприклад, “Коли було укладено Спішську угоду”, “Коли відбулася битва під Ярославом?”. Для перевірки хронологічної компетентності доцільно використовувати хронологічні задачі або стрічку часу. Інформаційна компетентність передбачає за допомогою отриманої інформації з різних джерел пояснювати історичні події та явища, їх аналізувати та порівнювати за допомогою складання різних типів таблиць. Наприклад, визначити позитивні та негативні наслідки під час правління династії Ігоровичів у Галицько-Волинській державі. Аксіологічна компетентність передбачає вміння учнів виявляти тенденції і напрями історичного розвитку, формулювати власні оцінки і версії історичного процесу. Для її формування учням можна поставити таке запитання “Дайте оцінку правління Мстислава Удатного в Галичині” або “Дайте оцінку Романовичам щодо боротьби за владу в Галицько-Волинській державі”. Логічна компетентність сприяє розвитку вмінню аналізувати, синтезувати інформацію, шукати відповідь на поставлену проблему, пояснювати сутність понять, характеризувати та узагальнювати інформацію. Наприклад, визначте негативні чинники перебування в Галичині угорської влади [78, с. 26-54].

Особисто-орієнтований підхід доцільно втілювати за допомогою групових та індивідуальних форм організації навчання, які дають можливість кожному учневі продемонструвати свої здібності і навчальні досягнення в конкретних ситуаціях. Наприклад, урок можна провести у формі КВК. Варто зазначити, що під час використання даного уроку будуть задіяні всі учні, навіть ті які бувають пасивними. Поетапно для цього можна використати такі методи:

- 1) за допомогою колеса фортуни на платформі Flippity учнів поділити на команди;
- 2) метод «Рольова гра» - допоможе учням прийняти на себе образ людини з минулого, створенню цікавого образу буде сприяти критичне мислення, оскільки кожен учень має свої бачення. Як приклад можна запропонувати одній команді розіграти прихід до Данила Романовича, Доброслава та Григорія Васильовича які не могли вирішити конфлікт. В цій грі ролі б розподілилися на князя та двох представників боярських партій. Другій команді можна запропонувати розіграти як у 1210 р. Володислав Кормильчич, Судислав Бернатович та Пилип прийшли до Адрія II просити щоб князем став малолітній Данило. В цій ситуації ролі б розподілилися на угорського короля, Данила та трьох бояринів. Після закінчення учні, які не отримали ролі на даному етапі, повинні проаналізувати що їм сподобалось та не сподобалось в команді суперника.
- 3) метод «Виправ помилку» (дод. Є) - команди отримують уривки з Галицько-Волинського літопису і повинні знайти неправильну інформацію та замінити її.
- 4) команди повинні вписати пропущені дати на стрічці часу на платформі Canva (див. дод. А);
- 5) підведення підсумків та оголошення переможців.

Таким чином, використання уроку-КВК сприятиме в учнів розвитку критичного мислення, вмінню швидко знаходити помилки та повторювати здобуті раніше знання.

Компетентність учня, на думку методистки О.Пошетун, формується в діяльності, виявляється і перевіряється як здатність ефективно виконувати певну діяльність, а отже, вимагає запровадження у навчання діяльнісного підходу. Діяльнісний підхід – це спрямованість навчання на розвиток ключових

компетентностей. Діяльнісний підхід вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів.

Варто зазначити, що в сучасній школі дедалі частіше застосовуються інтерактивні методи навчання, оскільки це значно покращує зацікавленість та сприйняття навчального матеріалу школярами. Основною особливістю даних методів є те, що участь в навчальному процесі будуть брати всі учні незважаючи на їхній рівень знань. Відмінністю між традиційним уроком та інтерактивним є те що при використанні останнього буде формуватись критичне мислення, яке допоможе учням аналізувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Дані методи можна використовувати на будь-якому типі уроків. Наприклад, до інтерактивного навчання, що можна використати на уроках історії відносять такі методи: 1) «Робота в парах» - сприяє співпраці між слабшими та сильнішими учнями, оскільки не зможе ухилитись від виконання завдання. 2) Методи «Акваріум» та «Карусель» допоможуть обмінюватись інформацією з однокласниками та доповнювати її своїми думками. Використовуючи дані методи можна висвітлити чому галицьке боярство брало досить активну участь у боротьбі за владу в Галицько-Волинській державі ніж волинське. 3) Методи «Мікрофон» та «Незакінчені речення» часто поєднуються, оскільки при їх використанні учні швидко та коротко відповідають на питання та формулюють свою думку. Наприклад, «Чому княгиня Анна в Сяноці прийняла пропозицію угорського короля?», «Спішська угода підписана між ...», «Боярська смута – це...» та інші. 4) «Мозковий штурм» - сприяє формуванню критичного мислення, оскільки для того щоб вирішити проблемне питання учні повинні висловити свої ідеї, які можуть звучати чудернацько та не будуть підлягати критиці. Якщо врахувати інформацію дослідження при такому методі можна задати питання «Що було б якщо ще декілька років в Галичі князував боярин Володислав Кормильчич?», «Андрій II та Лешко Білий: союзники чи вороги для Романовичів», «Що було б якщо Данило Романович не здобув перемогу в битві під Ярославом». 5) «Займи позицію» - сприяє вмінню відстоювати свою власну думку серед учнів.

Наприклад, «Які наслідки чекали Галицько-Волинську державу якщо б Данило Романович не вступив в боротьбу за владу». Таким чином, використання інтерактивних методів на уроках історії сприятиме кращому засвоєнню інформації, зросте інтерес до вивчення минулого та посприє розвитку предметних компетентностей, що є важливим у XXI столітті [79, с. 23-56].

При плануванні уроку з історії України на тему «Відновлення влади Романовичів на Волині та Галичині» ми повинні визначити триєдину мету до уроку, а саме: навчальну, розвивальну та виховну. До навчальної мети можна віднести: розкрити причини боярської смуги; охарактеризувати боротьбу Романовичів з боярською опозицією, представниками іноземних династій та князями з інших руських князівств; розкрити перше на Русі князювання боярина Володислава Кормильчича; охарактеризувати політичні настрої волинського та галицького боярства; розкрити Дорогочинську кампанію; охарактеризувати битву під Ярославом, внаслідок якої династія Романовичів остаточно відновила свою владу.

Досить важливою є розвивальна мета, оскільки тут використовуються уміння та навички, які школярі мають засвоїти або розвинути під час вивчення даної теми. Наприклад, розвивати вміння порівнювати; вміння працювати з історичним джерелом (в нашому випадку це Галицько-Волинський літопис); встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; вміння працювати з історичною картою.

Також не потрібно забувати про виховну мету, яка базується на формуванні поведінки та морально-етичних засад учнів. Насамперед це – виховувати інтерес до історії України, оскільки історія в майбутньому має схильність повторюватись; виховувати патріотичну свідомість і почуття національної гідності, які в сьогоденних реаліях відіграють важливу роль; навчити школярів давати моральну оцінку подіям даного періоду.

Під час вивчення цієї теми учні ознайомляться з новими термінами, а саме: боярська смуга, Добжинський орден. Пригадують раніше вивчені поняття – князь, боярин, Золота Орда, монголо-татари, улус. Знайомляться з новими для

них історичними постатями, а саме: боярином Володиславом Кормильчичем, польськими князями Лешком Білим та Кондратом I, угорськими королями Андрієм II, Коломаном та Белою IV, Михайлом Всеволодовичем та його сином Ростиславом, Мстиславом Удатним, проте основна увага приділяється Данилу та Васильку, які боролись за спадщину свого батька Романа. Оскільки, літопис є основним історичним джерелом, то слід надати учням для аналізу уривки з нього. Робота з датами та подіями повинна бути лаконічна та відповідати темі уроку – 1205-1238рр. – боярська смута; 1213 р. – князем в Галичі стає представник боярської верхівки Володислав Кормильчич; 1238 р. – здобуття Данилом Романовичем Галичини; 1238 р. – битва під Дорогочином між Романовичами та Добжинським орденом; 1245 р. – битва під Ярославом, остаточне знищення боярської опозиції та зовнішніх ворогів Данилом Романовичем.

Варто зазначити, що для вивчення цієї теми можна провести уроки різних типів застосовуючи різні методи, прийоми чи технології. Уроки поділяють на такі типи: - вивчення нового матеріалу; - формування і вдосконалення вмінь та навичок; - узагальнення та систематизації знань; - комбіновані; практичні заняття [79, с. 5-6].

Поетапно для уроку вивчення нового матеріалу можна використати такі інноваційні методи: 1) Актуалізація – пояснення термінів, подій та історичних діячів які будуть написані в хмаринці слів на платформі Flippity (дод. З); 2) Мотивація - скласти пазли історичного діяча та описати його діяльність на платформі Jigsawplanet; 3) Вивчення нового матеріалу - на платформі Xmind (дод. Ж) на якій охарактеризовано боротьбу Данила Романовича за владу в Галицько-Волинській державі; 4) Закріплення – тестування на платформі Wordwall (дод. И). 5) Домашнє завдання - створення історичного Тік – Ток відео присвяченого здобуттю Данилом Романовичем Галицько-Волинської держави.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку шкільної освіти широкого застосування набувають практичні заняття з історії України. Під час

практичного уроку учні вже на основі здобутих знань і сформованих умінь здобувають нові знання виконуючи різні пізнавальні та дослідницькі задачі. Варто зауважити, що в учнів 7 класу певною мірою розвинені певні вміння, а саме: наводити приклади, створювати таблиці, аналізувати документи, відповідати на запитання вчителя. Тому плануючи практичний урок для 7 класу вчитель повинен поступово ускладнювати завдання, які будуть сприяти розвитку предметних компетентностей. Дослідниця О. Пометун зазначила, що для розгляду одного питання можна використувати 5-6 джерел, проте дослідниця зауважила що дана вимога не є обов'язковою [76, с. 77].

Під час проведення практичного заняття можна використовувати такі інноваційні методи – «Прес», «Ажурна пилка», «Навчаюся вчуся», «Чотири кути» та інші [76, с. 77]. Використання методу «Прес» сприятиме стислому але чіткому викладу інформації, який значно полегшить роботу для слабших учнів, а для сильніших – аргументувати визначену позицію. Особливість такого методу це шаблонні початкові слова «я вважаю...тому що...наприклад». Учні зможуть конкретно пояснити причину, процес та наслідок боротьби за владу в Галицько-Волинській державі. Особливістю методу «Ажурна пилка» є те, що учні за короткий термін часу допоможуть один одному засвоїти інформацію. Під час використання даного методу учні поділяються на групи, де одна група буде «домашня», а інша – «експертна». На початку один з учнів здобуває нові знання в своїй групі, а в іншій – буде ділитись своїми знаннями які здобув та дізнаватись нові. Наприклад, під час вивчення боротьби за владу в Галицько-Волинській державі протягом 1205-1245 рр. за допомогою з уривків Галицько-Волинського літопису завданням для першої групи буде охарактеризувати роль бояр у боротьбі за владу, для другої групи – висвітлити претензії іноземних династій на державу Романовичів, для третьої – охарактеризувати правління в Галицько-Волинській державі князів з інших руських князівств. Використовуючи метод «Навчаючись вчуся» допоможе посилити інтерес до навчання, а також можливість взяти участь у переданні своїх знань однокласникам. Наприклад, за допомогою уривка з Галицько-Волинського

літопису охарактеризувати основні здобутки Данила Романовича протягом 1238-1245 рр. [79, с. 37-38, 51].

Під час роботи з історичним джерелом в нашому випадку Галицько-Волинський літопис можна використати такі методи: 1) «Вибери потрібне» - допоможе учневі знайти відповідь на поставлене питання. Наприклад, для відповіді на питання «Які представники боярських партій протистояли династії Романовичів?» можна дати уривки про сутички Данила Романовича з боярськими представниками впродовж 1205-1245 рр. Для відповіді на питання «Чим завершилась битва під Ярославом» також подається уривок на основі якого учні зможуть дати відповідь. 2) «Виправ помилку» - допоможе учням знаходити неправильно вміщену інформацію та змінювати її [22, с. 101-102]. Також за допомогою роботи з джерелом (Галицько-Волинським літописом) школярі зможуть написати характеристику на історичного діяча даючи відповіді на запитання (див. Дод. Д). Як приклад це може бути Ростислав Михайлович, Володислав Кормильчич, Данило Романович.

Крім вище зазначених методів для вивчення даного матеріалу можна застосувати такі методи: 1) «Фішбоул» - допоможе учням визначати причини, передумови, основні факти та наслідки. По-іншому даний метод називають риб'ячий скелет, оскільки в голові скелету записується питання (наприклад, боротьба за владу в Галицько-Волинській державі протягом 1205-1245 рр.) на верхній частині кісток записуються причини боротьби, на нижній – перебіг подій впродовж 120-1245 рр., а на хвості – висновки. 2) «Рафт» - сприяє розвитку творчого мислення, оскільки учень пише текст не від себе, а від імені історичної особи. В нашому випадку може бути боярин Володислав Кормильчич, княгиня Анна, Данило Романович. 3) «Сенкан» - сприяє розвитку в учнів критичного та нестандартного мислення. Особливістю використання даного методу є те, що він є у вигляді вірша, оскільки в перший рядок школярі називають іменником з даної теми, другий рядок – прикметниками, третій – дієсловами, четвертий – описують одним реченням своє ставлення до нього, а у п'ятому – синонім для іменника. Для реалізації даного методу учням можна

запропонувати Данила Романовича, Володислава Кормильчича, угорських королів Андрія II та Белу та інших. 4) «Логічне дерево» - допоможе учням на основі критичного мислення розглянути дану проблематику з різних сторін. На використання даного методу перед учнями будуть поставлене така питання боротьба Данила Романовича за батьківську спадщину.

Для етапу уроку узагальнення та систематизація знань можна використати такі методи: 1) «Ромашка Блума» (дод. Г) - допоможе учням сформулювати питання різних типів, а саме прості, пояснюючі, уточнюючі, практичні, творчі та оцінюючі. Наприклад, про боярську смуту можна сформулювати такі запитання: 1) Коли розпочалась боярська смута? 2) Тобто ти кажеш, що смерть Романа Мстиславовича посилила боярську опозицію? 3) Чи можемо ми спостерігати опозицію до влади в наш час? 4) Чому бояри не визнавали Данила та Василька Романовичів? 5) Як ви ставитесь до політики боярства? 6) Що змінилося б, якщо бояри відразу визнали владу Романовичів? 2) «Діаграма Вена» (дод. Е) - допоможе учням знаходити спільні та відмінні риси. Наприклад, порівняти ставлення галицького боярства та волинського до династії Романовичів або порівняти інтереси угорського короля Андрія II та польського князя Лешка Білого щодо вступу боротьби за владу.

Таким чином, можна зробити висновок що на сучасному етапі розвитку шкільної освіти на уроках історії України значна увага приділяється розвитку особистісно-орієнтований, діяльнісного та компетентнісного підходів. Широке застосування інноваційних і інтерактивних методів сприятиме розвитку критичного та творчого мислення. Результатом навчання мають стати набуті учнями вміння та навички, досвід різних видів діяльності, знання. Вище описані методи можна використовувати на різних типах уроків та на різних етапах уроків. Слід зауважити, що на сьогоднішній час існує безліч методів та технології які можна використати під час вивчення даної проблематики, однак ми описали деякі з них.

ВИСНОВКИ

У даній роботі, відповідно до поставлених завдань, було проаналізовано історичне значення Галицько-Волинської держави, як спадкоємиці Київської Русі. Було визначено, що період 1205-1245 рр. був надзвичайно складним, але ключовим для подальшого розвитку Галицько-Волинської держави, яка на той час стала центром становлення української державності. Тому необхідно продовжувати вивчати її розвиток і переосмислювати значення для наступних епох. На основі аналізу джерел та історичної літератури у процесі дослідження було визначено, що перемога Романовичів у боротьбі за владу мала характер визвольної війни за державну незалежність. Відновлена у важкій сорокалітній боротьбі князівська влада відповідала потребам економічного і культурного розвитку Галицько-Волинської держави.

Після смерті у 1205 р. Романа Мстиславовича на Галичині та Волині впродовж сорок років відбувалась феодальна війна між державницькими та деструктивними силами. Попри те, що в даний період галицькі та волинські землі фактично існували як окремі князівства, у цей вони залишались основними фігурами державно-політичного розвитку. До 1207 р. Галицько-Волинська держава продовжувала існувати об'єднаною, однак яка втратила контроль над Києвом.

Після приходу до влади на територію Галичини династії Ігоровичів, а пізніше на волинські землі державний статус даних територій змінився. Ігоровичі поділяють територію на три уділи, а саме Звенигородський, Володимирський та Галицький. У кожному князівстві були свої удільні князі, які повинні були підкорятись волинському та галицькому князям. Варто зазначити, що конфедерація, яку створили чернігівська династія Ігоровичів почала руйнуватись ще у 1209 р. коли князі втратили волинські землі, а остаточно її було ліквідовано у 1210 р.

Впродовж 1210-1213 рр. Данило Романович був формальним князем у галицьких землях, однак у волинських землях князем був Олександр Белзький.

Таким чином, протягом даного періоду галицькі та волинські землі можна розглядати як окремі князівства, які мали певні династичні зв'язки. У 1213 р. галицькі землі потрапили під владу боярина Володислава Кормільчича, що було не сприйнятним для інших монархів. Однак варто зазначити, що при владі він перебував досить малий проміжок часу, але це був єдиний випадок коли князем став один з представників боярської верстви.

У другій половині 1210 рр. формально галицькі землі стали королівством на чолі з сином угорського короля Андрія II Коломаном, які фактично стали провінцією у складі Угорського королівства. Під час правління якого встановлюється жорстокий контроль завдяки воєводі Бенедикту. Однак галицькі бояри які були незадоволені угорським пануванням піднімають повстання та виганяють угорську залого з Галичини. Слід зазначити, що боярські політичні партії, які завжди хотіли брати участь у політичному житті Галицько-Волинської держави, ставали причинами виникненню збройних конфліктів між учасниками в боротьбі за спадщину Романа Мстиславовича.

Починаючи з кінця 10-х до середини 20-х років XIII століття галицькі та волинські землі розвивались самостійні князівства, незважаючи на претендування угорського короля Андрія II та польського князя Лешка Білого. Протягом 1230 рр. в галицьких землях час від часу почала відновлюватись влада династії Романовичів, проте остаточно Галичину вдалось здобути Данилом Романовичем у 1238 р.

Спроби малопольського князя та угорського короля у першій половині XIII століття приєднати до своїх володінь Галичину та Волинь зазнали краху. Процесу об'єднання Галицько-Волинської держави заважали претензії інших династій Рюриковичів та плани іноземних володарів. За відновлення єдності вступає династія Романовичів, а саме княгиня Анна разом з Данилом та Васильком Романовичами.

На Волині Романовичам вдається створити підґрунтя для своєї влади, поступово розширивши свої володіння. Складна боротьба, яка велась у галицьких землях значно позначалась на ситуації у волинських землях.

Оскільки, поразки Данила Романовича в Галичі призводила до посилення впливу їхнього противника. Поступове посилення впливу Данила та Василька Романовичів, їхні вміння вести дипломатичні стосунки, а також створення союзів з сильними політичними силами у Галичині призвело до остаточного повернення Галича та відновлення єдності Галицько-Волинської держави.

У першій половині 40-х рр. XIII століття Романовичі здійснюють активні дипломатичні стосунки з Австрією та Литвою, походи для приєднання нових територій, а саме люблінські землі, Київ та Дорогочин та остаточно було подолано боярські сепаратистські виступи.

Вивчаючи проблематику обраної теми, авторами висвітлено доцільність її використання у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти. Тема дослідження може бути складовою вибраних тем згідно навчального плану курсу з історії України для сьомого класу.

В ході дослідження, нами обґрунтовано шляхи впровадження матеріалів дослідження в навчально-виховний процес. Виокремлено практичні методи та прийоми роботи відповідно до основних етапів уроку. Обґрунтовано компетентісний, діяльнісний та особисто-орієнтований підходи в навчанні, використовуючи дані матеріали дослідження. Показано різноманітність інтерактивних методів, прийомів та вправ, які можна застосовувати на уроці при висвітленні даної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І.Опубліковані джерела

1. Галицько-Волинський літопис (переклад Коструби Т.). URL: <http://litopys.org.ua/kostruba/gv105.htm> (дата звернення: 12. 11. 2022).
2. Галицько-Волинський літопис (переклад Махновця Л.). URL: <http://litopys.org.ua/links/galvol.htm> (дата звернення: 12. 11. 2022).
3. Галицько-Волинський літопис. Відп. за вип. Р. М. Федорів. Львів: Червона калина, 1994. 254 с.
4. Галицько-Волинський літопис: дослідження, текст, коментар. НАН України; ред. М. Ф. Котляр. Київ: Наук. думка, 2002. 400 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-00-0780-9/966-00-0780-9.pdf> (дата звернення: 10.12.2022).
5. Длугош Ян. Анналы или хроники славного королевства Польши. URL: https://www.vostlit.info/Texts/rus5/Dlugos_3/frametext1.htm (дата звернення: 24.10.2022).
6. Коцур А.П. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів. Київ-Чернівці: Книги XXI, 2008. 1100 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kotsur_Anatolii/Istoriia_Ukrainy_vid_naidavnishykh_chasiv_do_sohodennia_Zbirnyk_dokumentiv_i_materialiv/ (дата звернення 20.09.2022).
7. Літопис руський: За Іпатським списком / Пер. з давньоруської Л. Є. Махновець; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.

ІІ. Монографії та статті

8. Александрович В. С., Войтович Л. В. Король Данило Романович. Славетні постаті Середньовіччя. Вип. 3. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. 240 с.

9. Александрович В.С. Мистецтво Галицько-Волинської держави. Львів, 1999: Ін-т українознава. 132 с.
10. Білецький О. Українські літописи 13-16 ст. Збір. праць: У 5 т. Київ, 1965. -Т. 1. С. 256-260.
11. Бойко І. Джерела права Галицько-Волинської держави (1199–1349 рр.) *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична.* 2006. Вип. 42. С. 59–65.
12. Войтович Л. В. Король Данило Романович: політик і полководець. Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. Львів, 2008. С. 22-97
13. *Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2011. 480 с.*
14. Войтович Л. В. Союз галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. *Проблеми слов'янознавства. Вип.56.* Львів, 2007. С. 47-56
15. Войтович Л.В. Галич у політичному житті Європи X–XIV ст. Львів: Левада. 2017. 478 с.
16. Волощук М. «Вокняженіє» галицьке Володислава Кормильчича (1210-1214 рр. з перервами): міфи і реальність. *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* Випуск XV.2009. С. 38-47
17. Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2014. 496 с.
18. Волощук М. Невідомі сторінки біографії Володислава Кормильчича (1214-1234 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* Випуск XVI. 2009. С. 29-39.
19. Волощук, М. Взаємовідносини Русі та Угорщини в період піднесення Галицько-Волинського князівства (1199–1205 рр.) *Історичний журнал.* 2004. № 3. С. 68-72.
20. Галич і Галицька земля в українському державотворенні: до 1110-річчя Галича і 800-річчя Галицько-Волинського князівства: збірник матеріалів ред. В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. 188 с.

21. Генсьорський А. І. Галицько-Волинський літопис: Лекс., фразеолог. та стиліст. особ. Київ, 1961. 284 с.
22. Генсьорський А.І. Галицько-Волинський літопис (процес складання; редакції і редактори). Видавництво Академії Наук Української РСР, Київ, 1958. 100 с.
23. Головко О. Галич і Галицька земля у політиці князів Придніпровської та Північної Русі (кінець XII-кінець 30-х років XIII ст.) *Княжа доба: історія і культура*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. Вип. 5. С. 117–129.
24. Головко О. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. К.: ВД «Стилос». 2006. 575 с.
25. Головко О. Б. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.) Київ. 2021. 600 с.
26. Головко О. Галицький період діяльності Мстислава Мстиславича Удатного. Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). 2007. № 7. С. 71-93.
27. Головко О. Спішська угода 1214 р. угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка Білого та її наслідки. Україна в Центрально-Східній Європі. 2013. № 12. С. 127-147. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHolovko_Oleksandr%2FSpishska_u_hoda_1214_r_uhorsko_ho_korolia_Andriia_II_i_krakovskoho_kniazia_Leshka_Bialoho_ta_ii_naslidky.pdf (дата звернення: 19. 11. 2022)
28. Грицак В. Адміністративно-територіальний устрій на теренах українських земель: Галицько-Волинське князівство. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 3 (15). С. 94-102.
29. Грицак П. Галицько-Волинська держава. Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т.Шевченка і видавництво "Обнова", 1958. 176 с. URL:

https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FHrytsak%2FHalytsko-Volynska_derzhava.pdf (дата звернення: 19. 11. 2022)

30. Грушевський М. С. Хронологія подій Галицько-Волинського літопису. Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. Львів, 1901. Т. 41, 72 с. URL: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs06.htm> (дата звернення: 12. 11. 2022)

31. Грушевський М. С. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. Т. 3. Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. К.: Наук. Думка. Львів, 1905. 588 с.

32. Грушевський М.С. Історія української літератури. в 6 т., 9 кн. Київ: Либідь, 1993 – 1995. 389 с.

33. Дашкевич Я. Проблема державності на Галицько-Волинських землях (кінець X – середина XIVст.). Король Данило Романович і його місце в українській історії: матеріали міжнародної наукової конференції. 29-30 листопада 2001 р. Львів, 2003. С. 8–23.

34. Дильман Д. Боярство и народное большинство галицкой земли в событиях первой половины XIII века. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boyarstvo-i-narodnoe-bolshinstvo-galitskoy-zemli-v-sobytyyah-pervoy-poloviny-xiii-veka/viewer> (дата звернення: 19. 11. 2022).

35. Живодан Ю. Л Портрет Данила Галицького на тлі епохи. *Історія та правознавство*. 2005. № 1. С. 3–7.

36. Зубрицький Д. История древняго Галичско-Русского княжества. В 3 ч. Львов, 1852. Ч. I. 210 с.; Ч. II. 136 с.; 1855. Ч. III. 314 с.

37. Ісаєвич Я. Галицько-Волинська держава: короткий нарис історії галицько-волинських земель в кінці XI–XIV ст. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 39 с.

38. Історія української культури. У 5 т. Т. 2. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult217.htm> (Дата звернення: 19. 11.2022).

39. Копитко А. Інфраструктура зовнішньоекономічних зв'язків Галицької і Волинської земель (XIII – перша половина XIV ст.). Король

Данило Романович та його доба (XIII ст.). Матеріали міжнародної наукової конференції, Львів 2002. С. 26-41.

40. Кордуба М. Суспільні верстви і політичні партії в Галицькім князівстві до половини XIII століття. *ЗНТШ*. Львів, 1899. Т. XXXI-XXXII. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Korduba_Myron/Suspilni_verstvy_ta_politychni_partyi_v_Halytskim_kniazivstvi_do_polovyny_XIII_stolitia.pdf?

41. Костик М. В. Боротьба за австрійську спадщину. Чеський похід Данила. *Українсько-угорські етюди*. Вип. 3. Львів. 2019. С. 139-157.

42. Котляр М. Засади і методика створення коментованого видання Галицько-Волинського літопису. *Український історичний журнал*. 2004. № 2. С.94-104.

43. Котляр М. Ф. Данило Романович як людина і державний діяч URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/14201/06-Kotlar.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 19. 11.2022)

44. Котляр М. Ф. Історія суспільного життя Русі: Нариси. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2016. 288 с.

45. Котляр М.Ф. Галицько-Волинська Русь. Україна крізь віки: у 15 т. Київ : Альтернативи, 1998. Т. 5. 336 с.

46. Котляр М.Ф. Данило Галицький. К. Вид. дім. «Альтернатива», 2002. 330 с.

47. Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX – XIII вв. Киев. 1985. 184 с.

48. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. 2-е видання, із змінами і доповненнями Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Відп. ред. Я.Ісаєвич. Львів, 1999. 220 с.

49. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. Київ: Наукова думка, 1984. 176 с. URL: <http://litopys.org.ua/krypgvol/krypgv.htm> (дата звернення: 19. 11. 2022)

50. Крип'якевич І. Історія України. Відп. редактори Ф.П. Шевченко, Б.З. Якимович. *Львів.: Світ, 1990.* 519 с.
51. Кульчицький В. Галицько-Волинська держава (1199-1349). Львів: Бібліос, 2006. 280 с.
52. Куций І. Генеза Галицько-Волинського князівства в науково-історичних інтерпретаціях галицьких вчених ХІХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Тернопіль, 2006. Вип. 1. С. 255–262.
53. Майоров А. В. Галицко-Волинская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община СПб.: Университетская книга, 2001. 640 с.
54. Майоров О. В. Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат: у 2 т. Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2011. Т. 1. 318 с.; Т. 2. 462 с.
55. Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). Київ. 1959. 259 с.
56. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. СССР, Ин-т истории. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. 327 с.
57. Петрик А. Бояри та церква Галичини й Волині крізь призму літописних та археологічних досліджень. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. VII. Дрогобич: Коло, 2003. С.80-103.
58. Петрик А. Взаємовідносини міст і бояр у Галицько-Волинській державі. Проблеми гуманітарних наук: *Наукові записки Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка.* Дрогобич, 2009. Вип.24. Історія. С.146-157.
59. Петрик А. Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. VIII. Дрогобич: Коло, 2004. С.46-58.
60. Петрик А. Про формування боярських родів у період княжіння династії Романовичів. Княжа доба: історія та культура. Інститут

українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Львів, 2007. Вип.1. С.115-122.

61. Рудий В., Господарство та торговельні зв'язки населення Перемишльської землі в IX–XIII ст. *Вісник Львівського університету*. Серія історична, вип. 37. С. 71-85.

62. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. Москва: Наука, 1982. 590 с.

63. Толочко П. П. Древнерусский феодальный город. Київ: Наукова думка. 1989. 256 с.

64. Черепнин Л.В. Общественно-политические отношения в Древней Руси и Русская Правда. Древнерусское государство и его международное значение. М., 1965. 476 с.

65. Черепнин Л.В. Спорные вопросы феодальной земельной собственности в IX–XV вв. Пути развития феодализма. М., 1972.

66. Шараневич, І. І. Історія Галицько-Володимирської Русі от найдавніших времен до року 1453. На підставі джерел написав Ісидор Шараневич. Львів: Печ. Ин-та Ставропиг., 1863. VI, 462 с.

67. Dariusz Dąbrowski. Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w., Kraków: Avalon, 2016, 412 s.

68. Nagirnyj Witalij, Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199) – 1264, Kraków 2011, 362 s.

III. Методична література

69. Власов В., Панрін О., Топльницька Ю. Історія України: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ, Літера ЛТД, 2020. 176 с.

70. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання як засіб формування творчої особистості. *Історія України*. 2002. № 37. С. 7-9.

71. Гладун В. Використання ігрових технологій на уроках історії як засіб підвищення ефективності освітнього процесу. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 2 (94). С. 109–114.

72. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія 7–клас. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-7klas>.

73. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. С. 9-22.

74. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

75. Охріменко М. Особистісно орієнтований підхід до формування активної громадянської позиції учнів. Історія України. 2002. № 45. С. 24-28.

76. Пометун О. І. Гупан Н. М. Практичні заняття з історії в школі. К.: ТОВ «КОВНІ ПРІНТ», 2018. 160 с.

77. Пометун О. І. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/3725/1/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD1.PDF> (дата звернення: 19. 11. 2022)

78. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: навчальний посібник. К.: ТОВ «КОВНІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

79. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 144 с.

80. Фідря О. Роль і місце історичної особи на уроці історії. Історія в школах України. 2003. № 4. С. 26-32.

81. Шолойко Т. Формування хронологічної компетентності учнів на уроках під час вивчення історії України. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Вип. 1. Бердянськ. 2020. С. 185 – 193

IV. Дисертації та автореферати

82. Волощук М. М. Військово-політичні стосунки Угорського королівства з Галицьким та Галицько-Волинським князівством (кінець XII–XIII ст.) Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 всесвітня історія. Івано-Франківськ. 2005. 233 с.

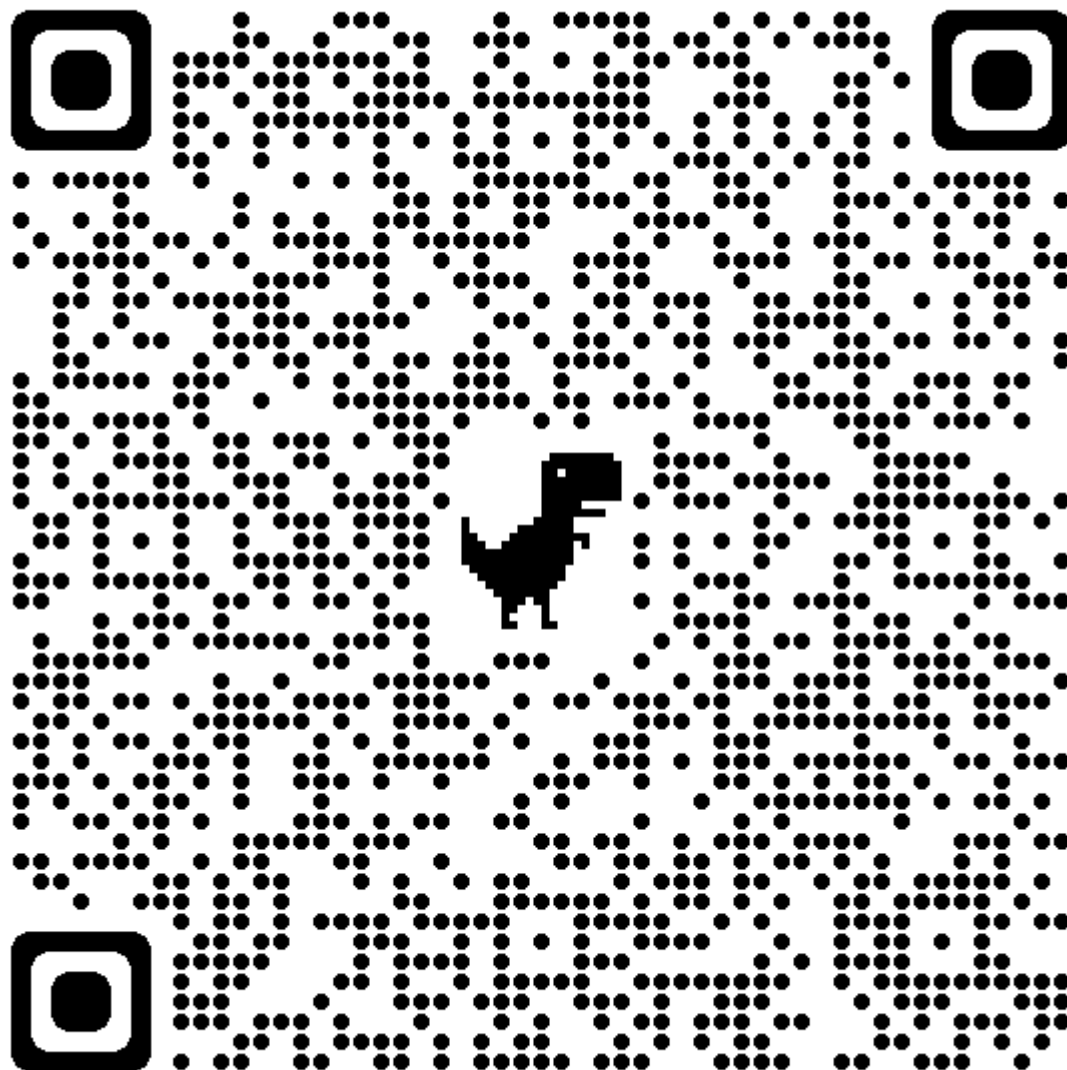
83. Паршин, І. Л. Вектори політики володарів Галицько-Волинської Русі (за матеріалами наративних латиномовних джерел XIII–XV століть) : автореф. с. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук : 07.00.01 історія України Львів, 2014. 20 с.

84. Руднік Д. Боярство Південно-Західної Русі XI-XIV ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 історія України. «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 313 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Стрічка часу» на платформі Canva

Додаток Б

Карта битви під Ярославом

Джерело: URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/ranok-2015-ukraine-history/19.html> (Дата звернення 19.11.2022)

Додаток В

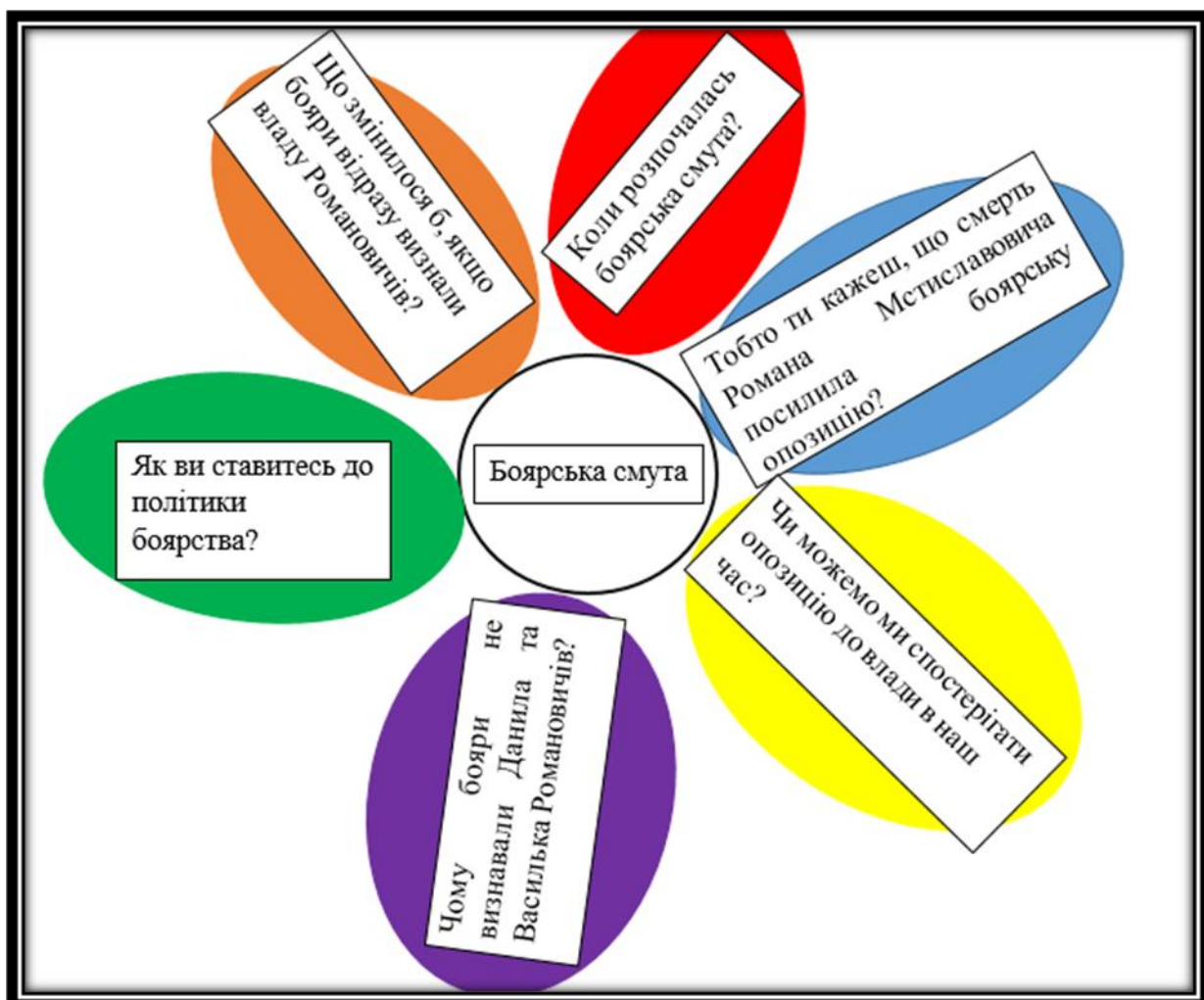
Карта території Галицько-Волинської держави

Джерело: URL: <https://geomap.com.ua/uk-uh7/285.html> (дата звернення 19.11.2022)

Додаток Г

«Ромашка Блума»

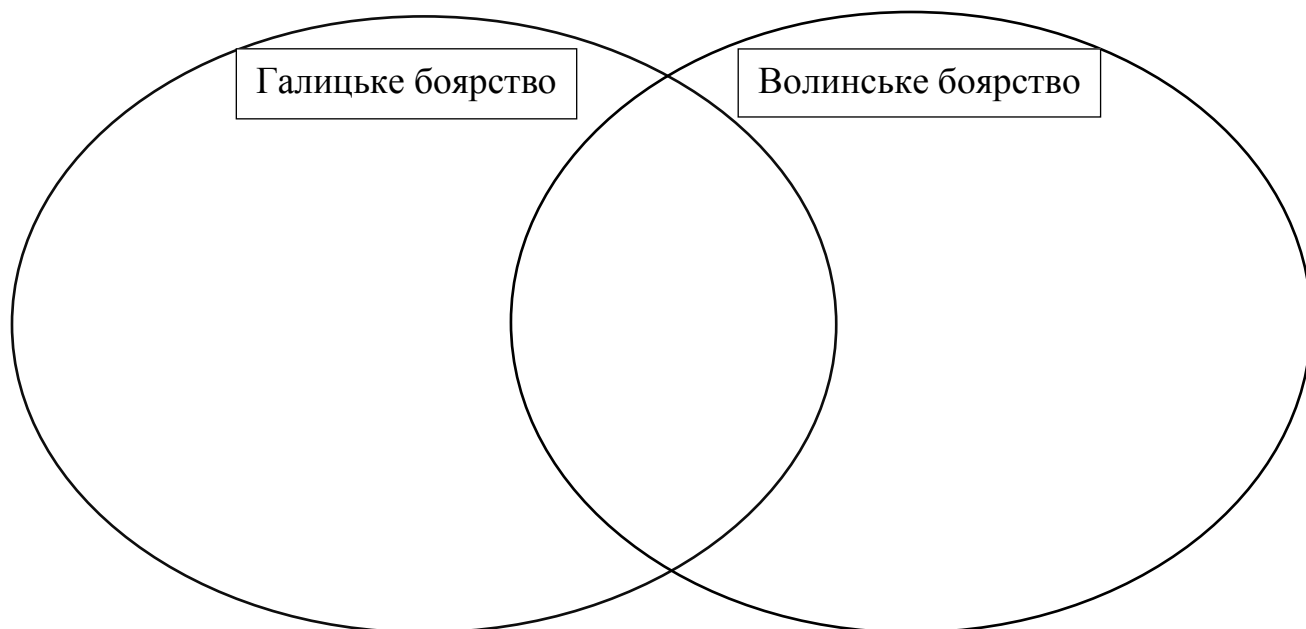
Додаток Д**Зразок запитань на характеристику історичного діяча**

1. Як відбувалося становлення особистості історичного діяча?
 - 1.1. Де і коли він народився?
 - 1.2. Де і в яких умовах жив?
 - 1.3. Як формувалися його погляди?
2. Особисті якості й риси характеру.
 - 2.1. Як особисті якості діяча впливали на його діяльність?
 - 2.2. Які з його особистих якостей вам подобаються, а які ні?
3. Діяльність історичного діяча.
 - 3.1. Охарактеризуйте основні справи його життя.
 - 3.2. Які успіхи і невдачі були у його справах?
 - 3.3. Які верстви населення підтримували його діяльність, а які-ні ,та чому?
 - 3.4. Які були наслідки його діяльності:
 - для сучасників;
 - для нащадків?
4. Яке ваше особисте ставлення до історичного діяча?

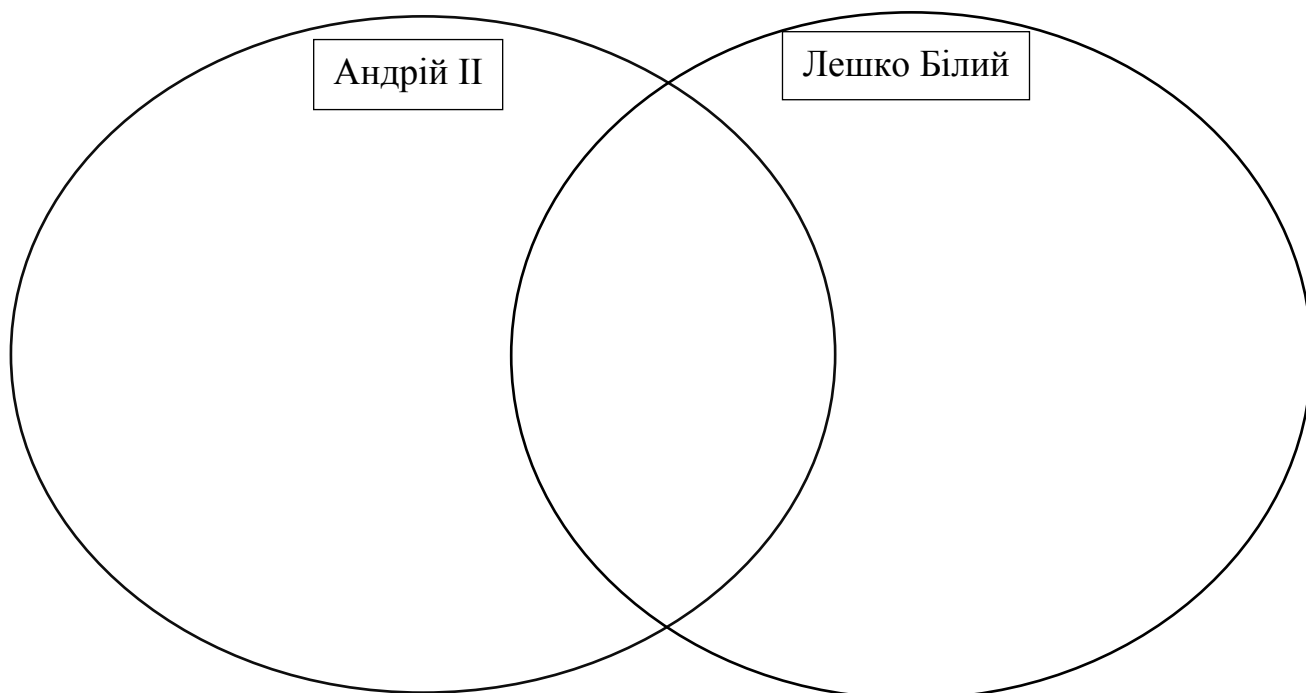
Джерело: URL: http://bor-school.at.ua/load/pedagogichna_laboratorija/vivchennja_istorichnikh_personalij_ta_p_ostatej/3-1-0-23 (дата звернення: 19. 11. 2022)

Додаток Е**«Коло Вена»**

Політичні орієнтації бояр Галицько-Волинської держави

Зазіхання іноземних династій галицького престолу

Додаток Є

Метод «Виправ помилку»

1204р. По смерті ж великого князя Романа, вікопомного самодержця всеї Русі, який одолів усі поганські народи, мудрістю ума додержуючи заповідей божих. Зосталися ж два сини його, один, [Данило], чотирьох літ, а другий, [Василько], двох літ.

Ігоровичі тим часом учинили змову проти бояр галицьких, щоб вибити їх, [і] при нагоді вони були побиті. ри цім Володислав Кормильчич утік в Угри, і Судислав [Бернатович], і Філіпп. Знайшли вони Данила в Угорській землі, що був дитиною, і просили в короля угорського: «Дай нам отчича **Василька** в Галич, хай ми з ним одберемо його од Ігоровичів».

1212р. Володислав поїхав уперед з усіма галичанами, бо Мстислав [Ярославич] , довідавшись [про] королеву рать велику, утік із Галича. **Данило** же в'їхав у Галич, і вкняжився, і сів на столі.

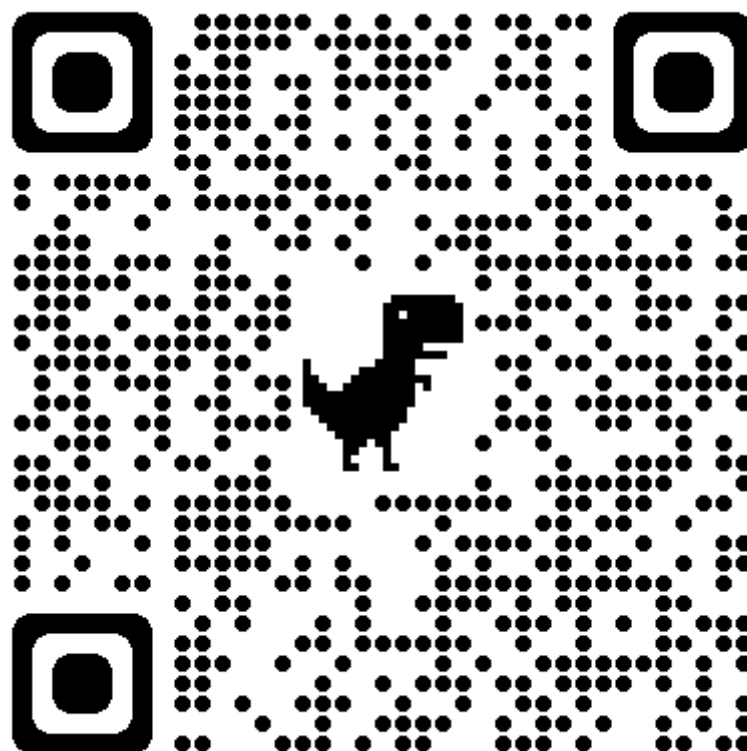
1240р. І Данило увійшов у город свій, і прийшов до [церкви] пречистої святої Богородиці, і взяв стіл отця свого, і на знак побіди поставив на Німецьких воротах хоругв свою.

1247р. Угри ж і ляхи многі побиті були і схоплені були; і з усіх [військ] багато схоплено було. Тоді ж і Філя гордий схоплений був Андрієм, двірським, і приведений був до Данила, і вбитий був Данилом. **Ростислав** й Василько не пішли тоді в город, і Лев став на місці [бою], як воїн, посеред трупів, знаменуючи **поразку** свою.

Джерело: URL: <http://litopys.org.ua/links/galvol.htm> (дата звернення 19.11.2022)

Додаток Ж

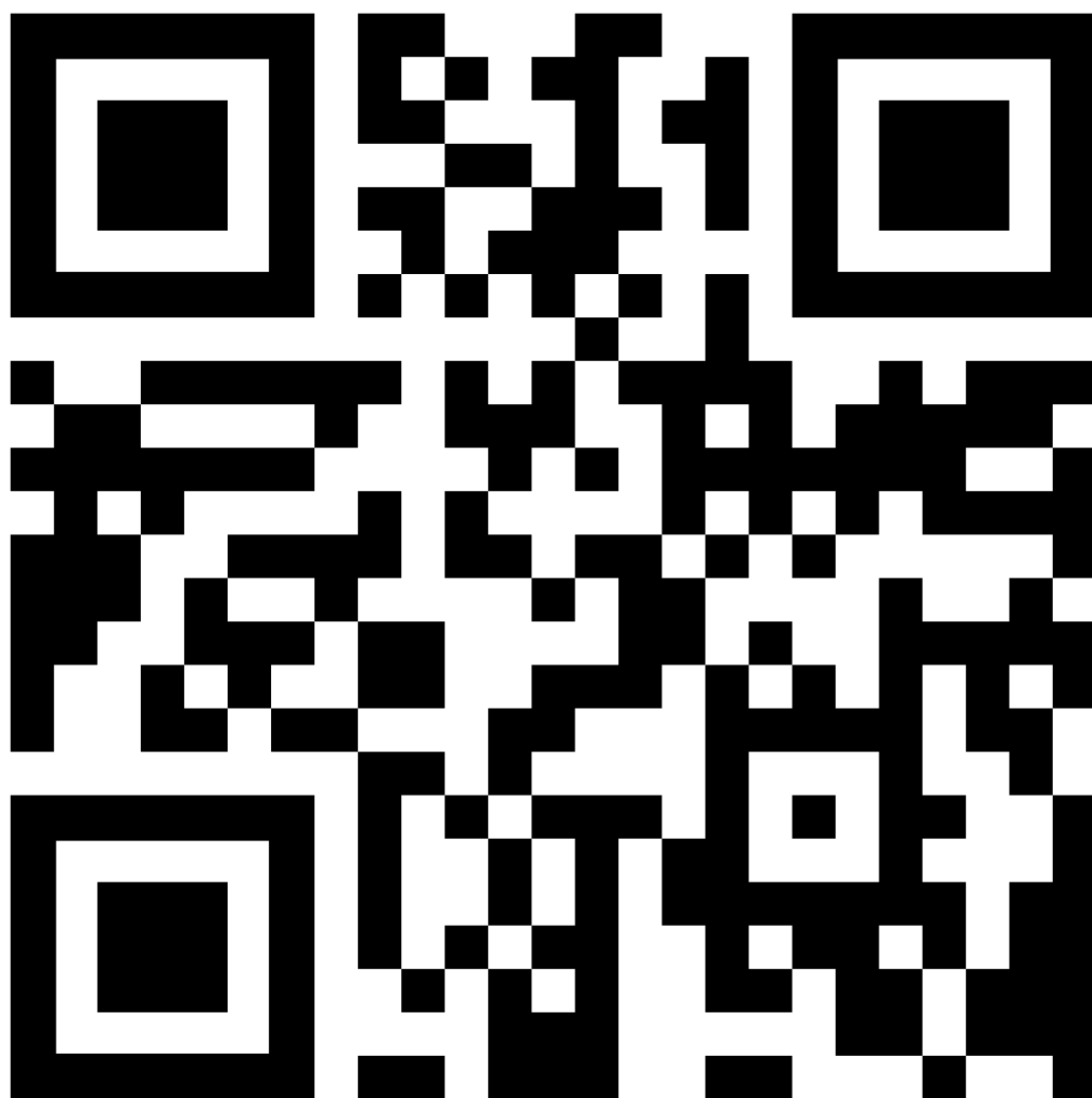
Інформація про боротьбу за владу в Галицько-Волинській державі 1205-1245 рр. на платформі Xmind на етап уроку вивчення нового матеріалу

Додаток 3

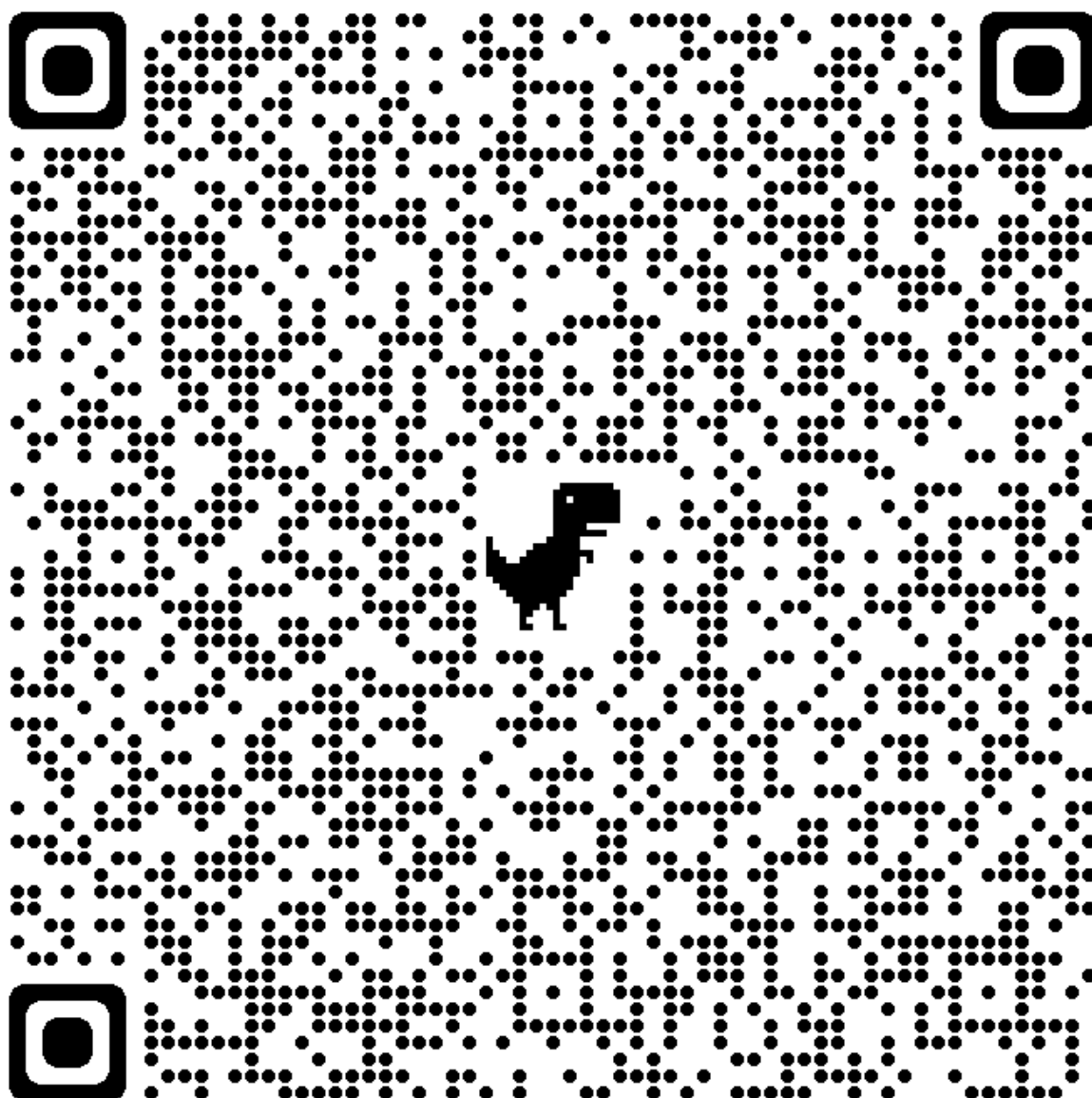
Хмаринка слів на платформі Flippity

<http://surl.li/eadky>

Додаток И

Тестування для учнів на платформі Wordwall

Додаток I

Конспект уроку

Урок № 21

Клас: 7

Тема уроку: «Відновлення влади Романовичів на Волині та Галичині»**Мета уроку:***Загальноосвітня мета:*

- розкрити причини боярської смути;
- охарактеризувати боротьбу Романовичів з боярською опозицією, представниками іноземних династій та князями з інших руських князівств;
- охарактеризувати політичні настрої волинського та галицького боярства;
- розкрити Дорогочинську кампанію;
- охарактеризувати битву під Ярославом, внаслідок якої династія Романовичів остаточно відновила свою владу.

Розвивальна мета:

- розвивати вміння аналізувати історичні події;
- розвивати вміння критично мислити;
- розвивати вміння орієнтуватися у часі;
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- розвивати вміння самостійно працювати з джерелами;
- розвивати вміння логічно і аргументовано висловлювати думки.

Виховна мета:

- виховувати в учнів інтерес до історії;
- виховувати в учнів виховувати в учнів самостійність (на основі навчальних завдань);
- виховувати цікавість, інтерес, допитливість;
- виховувати патріотичну свідомість;
- виховувати активну громадянську позицію;
- виховувати толерантне ставлення до думки інших та їхньої праці (шляхом участі у бесіді);
- виховувати в учнях засобами уроку впевненість у своїх силах (шляхом участі у бесіді);
- виховувати мовленнєві якості (на основі відповідей на отримані запитання).

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник В. Власов, О. Панарін, Ю. Топольницька «Історія України» 7 клас – м. Київ «Літера ЛТД», робочий зошит, роздатковий матеріал.

Основні дати: 1205-1238рр. – боярська смута; 1213 р. – князем в Галичі стає представник боярської верхівки Володислав Кормильчич; 1238 р. – здобуття Данилом Романовичем Галичини; 1238 р. – битва під Дорогочином між Романовичами та Добжинським орденом; 1245 р. – битва під Ярославом.

Основні терміни: боярська смута, Добжинський орден.

Основні постаті: Данило та Василько Романовичі.

План уроку

1. Боярська смута.
2. Боротьба Данила та Василька за відродження держави кін. 30 – перша пол. 40 рр. XIII ст.

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
1 хв.	Організаційний момент	Привітання учнів, перевірка присутності та готовності учнів до уроку (черговий учень відзначає відсутніх).		
10 хв	ІІ. Перев. Д.з		1. Поясніть, як ви зрозуміли значення поняття «самодержець» Русі, яке літописець застосував для Романа?	Логічна Інформаційна Аксіологічна

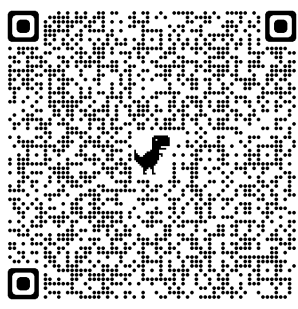
			<p>2. Дайте власну оцінку діяльності князя Романа.</p> <p>3. Дослідники відзначають, що утвердження в Галичині й створення Романом могутнього Галицько-Волинського князівства висунуло його на одне з перших місць у князівській ієрархії Русі. Чи поділяєте ви наведену думку? Свою відповідь аргументуйте.</p> <p>4. Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику Романа Мстиславовича.</p> <p>5. За допомогою карти назвіть території, які вдалось Роману здобути під час його правління.</p> <p>6. Назвіть основні події за правління Романа Мстиславовича?</p>	<p>Логічна Інформаційна</p> <p>Логічна Інформаційна</p> <p>Просторова</p> <p>Хронологічна</p>
2 хв	III. Етап мотивації		<p><i>Задачі:</i> Данилові, великому нащадку В. Мономаха, було всього 4 роки, коли загинув його батько, Роман Мстиславович, “самодержець всія Русі”. У якому році народився Данило Романович? 2. Скільки років минуло з того часу?</p>	Хронологічна

1 хв	IV. Актуалізація опорних знань		За допомогою карти пригадайте та назвіть особливості розвитку Галичини та Волині.	Просторова Логічна
15 хв	V. Вивчення нового матеріалу	<p>Після смерті Романа розпочалась тривала боротьба за Галицько- Волинську державу між княгинєю Анною разом з Данилом та Васильком, іноземними володарями, князями з інших руських князівств та боярською верхівкою.</p> <p>Виступ боярства після загибелі Романа проти його спадкоємців — регентші княгині Анни та малолітніх княжичів Данила (4 роки) та Василька (1—2 роки); княгиня, рятуючи життя дітей, змушена була таємно залишити князівство й тікати до Угорщини та</p>	<p>Пригадаймо в якому році помер Роман Мстиславович?</p> <p>На які князівства розпалась Київська Русь?</p> <p>Чому боярство виступило проти Романовичів?</p> <p>Знайдіть на карті в яких містах посіли Ігоровичі.</p>	<p>Хронологічна</p> <p>Просторова Інформаційна</p> <p>Логічна</p> <p>Просторова</p>

		<p>Польщі. — Утвердження боярських ставлеників у князівстві: у Галичі осів Володимир, у Звенигороді — Роман, у Володимирі — Святослав; спалах боротьби між братами за верховну владу, у яку втрутилися бояри, чернігівські князі, Польща й Угорщина; втрата влади Ігоревичами внаслідок посилення впливу іноземців. — 1213 р. — захоплення влади боярином Володиславом Кормильчичем, який проголосив себе галицьким князем. — 1214 р. — поділ Галицько-Волинської держави між Польщею та Угорщиною: Галицьке</p>	<p>Поясніть, чому таке стало можливим саме в Галичині</p> <p>Як ви вважаєте чому польський князь дав Романовичам у володіння Володимир. волость?</p> <p>Як ви вважаєте чому перший успіх Данило отримав у волинських землях?</p> <p>Пригадаймо, коли і де вперше прозвучало слово «вотчина»?</p>	<p>Логічна Інформаційна</p> <p>Логічна Інформаційна</p> <p>Логічна</p> <p>Хронологічна Інформаційна</p>
--	--	--	--	---

		<p>князівство отримав угорський королевич Андрій II, а Перемишль, Берестейщину й частину Холмщини — польський князь Лешко; Данилу й Васильку дісталася у володіння лише Володимирська волость. — 1218 р. — оволодіння Галича новгородським князем Мстиславом Мстиславичем (Удатним), із дочкою якого одружився Данило Романович. — Початок боротьби Данила з 1219 р. за повернення батьківської спадщини (перший успіх — відвоювання у поляків Берестейської та Забузької земель). — Участь Данила Галицького (у</p>	<p>Як ви вважаєте, чому Данидло не переніс столицю до Києва. Чому намісником було поставлено боярина, якщо Данило вів з ними боротьбу.</p> <p>Робота з джерелом (дод.А) Прочитайте уривок та дайте відповіді на питання: В якому році відбулась дана подія? Між ким відбувалась ця битва? Як ви вважаєте, які наслідки могли відбутись для Гал.-Вол. д-ви внаслідок поразки Данила Романовича?</p>	<p>Логічна Просторова</p> <p>Логічна Інформаційна</p> <p>Хронологічна Інформаційна Логічна</p>
--	--	--	--	--

		<p>22 роки) у битві на річці Калці в 1223 р.— Продовження справи збирання «волинської вотчини» — приєднання Луцької, Пересопницької та Белзької земель. — 1238 р. — відвоювання Перемишля та оволодіння Галичем. Того ж року відбулась битва під Дорогочином між Данилом та Добжинським Орденом. Внаслідок якої Данило здобув перемогу та приєднав до своєї держави місто. 1239 р. Данило здобув місто Київ та поставив там своїм намісником боярина Дмитра Дедька.</p>		
8 хв	<p>VI. Узагальнення та систематизація знань учнів.</p>		<p>Тестування на платформі Wordwall</p>	<p>Хронологічна Інформаційна Логічна</p>

				
1 хв	VII. Висновки	Таким чином, наприкінці 30-х рр. XIII ст. Романові сини Данило й Василько відновили батькову державу після довготривалої боротьби з своїми противниками. Василько як молодший залишився на Волині, в усіх важливих справах підтримуючи Данила.		
1 хв	Домашнє завдання		<ul style="list-style-type: none"> • Відповідний параграф підручника • Напишіть невелике оповідання за темою «Багатолітня одіссея Романовичів по чужих краях» 	

Додаток А

У рік 6757 [1245]. Потім же Ростислав [Михайлович] благав тестя свого, короля [Белу], щоб той послав йому воїв на Данила. Узявши воїв, він пішов у Лядську землю, і благав [удову] Лестькову [Гремиславу], і умовив її, щоб вона послала з ним ляхів. І вона послала з ним воїв. Визначні ж бояри й інші ляхи втекли були із землі [її], маючи намір іти до Данила.

Отож Ростислав, кинувшись, прийшов на город Ярославль. Але в городі були Данилові й Василькові люди, і бояр багато. [І] він, побачивши, що город укріплений, пішов до Перемишля. І, зібравши багато тамтешніх жителів, знадобів ратних, і для взяття города, і пороків, він, спорядивши воїв своїх, знову пішов до Ярославля, а за собою zostавив город Перемишль. Він думав: «Якщо сього я не візьму, то сей удержу».

Данило ж і Василько, почувши, що він прийшов раттю, помолилися богу [і] стали збирати воїв. І послали вони [послів] до Кондрата, кажучи: «Із-за тебе виступили на нас обох ляхи, бо ми тобі помічники єсмо». І послав він [ім] підмогу. А тим часом Данило й Василько послали [послів] у Литву, помочи прохаючи. І послана була од Миндовга, [князя литовського], поміч. Та не встигли вони обидва [зі своєю поміччю], а бог явив їм поміч свою, тому що не од підмоги людської [буває] побіда, а від бога. Скоро зібравши воїв, вони рушили, а [двірського] Андрія послали удвох, щоб він розвідав їх, [противників], і піддержав город [Ярославль], тому що вже близько є спасіння їх.

Коли ж побачив Ростислав прихід противників, він теж, приготувавши до бою воїв своїх, — русь, і угрів, і ляхів, — підійшов до них насупроти. Ростислав, отож, виладнавшись до бою, перейшов глибокий яр, — він бо йшов супроти Данилового полку, — але Андрійдвірський постарався, щоб він не зітнувся з Даниловим полком. Данило тоді послав на поміч йому, [Андрієві], двадцять вибраних мужів. І коли побачив Данило, що ляхи кріпко ідуть на Василька.

Данило ж гнав через яр глибокий на угрів і русь, бив їх [і] журився про брата, не знаючи, [що з ним]. Але, побачивши хоругов його, що мчала вслід за ляхами, він був сильно радий. І став він на ю могилі навпроти города, і прийхав Василько до нього. Данило тим часом хотів гнати вслід за ними, але Василько заборонив йому. Ростислав же, збагнувши [поразку], пустив коня свого навітки.